

Inge Scholl
A fehér rózsza
Hitler-ellenes müncheni fiatalok
a lelkiismeret ébresztéséért

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Inge Scholl
A fehér rózsza

Hitler-ellenes müncheni fiatalok a lelkiismeret ébresztéséért

A mű eredeti címe:
Die Weiße Rose
Fischer Bücherei KG,
Frankfurt am Main und Hamburg, 1953.

Fordította:
Hetényi Varga Károly

Péter és Károly fiamnak
szeretettel ajánlom
Komló, 1968.
H. V. K.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1998-ban jelent meg a Pro Domo kiadó gondozásában az ISBN 963-049-802-2 azonosítóval. Az elektronikus változat a fordító, Hetényi Varga Károly engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a fordítóé.

Mivel a könyv szövege nincs fejezetekre osztva, az elektronikus változat kisebb egységekben, négy részre tagolva közli azt.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés – Theodor Heuss, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke beszédéből	4
A Fehér Rózsa mozgalom.....	5
Első rész.....	5
Második rész	13
Harmadik rész	23
Negyedik rész.....	31
A Fehér Rózsa röpcédulái.....	38
Első röpcédula.....	38
Második röpcédula.....	40
Harmadik röpcédula.....	43
Negyedik röpcédula	45
Az ellenállási mozgalom röpcédulái	47
Az első röpcédula.....	47
Az utolsó röpcédula	49
Willi Graf emléke	51
Képek	56

Bevezetés – Theodor Heuss, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke beszédéből

Amikor tíz évvel ezelőtt először csak hallomásból, majd később hiteles bizonyossággal értesültünk arról a merész kísérletről, mellyel a Scholl-testvérek és baráti körük a tanulóifjúság lelkiismeretét akarta felrázni, már tudtuk és ki is mondtuk: a német léleknek ezt a feljajdulását visszhangozni fogja a történelem, a halál sem tudja – és nem is tudta – némaságra kényszeríteni. A müncheni főiskolák folyosóin kavargó röpcédulák minden mondata világító fáklya volt, és ma is az. Így vált a fiatalok bátor halála – mely a lelkiismeret tisztaságát, az igazság vállalásához való bátorságot a frázis és a hazugság fölé helyezte – életük kihunytával győzelemmé.

Megjelenésüket a német tragédia közepén így kell értékelnünk. Nem mint sikertelenül végződő kísérletet az erőszak ellen, hanem mint hősi elszánást arra, hogy megőrzik a fényt a kialvástól a legsötétebb órában.

Theodor Heuss

Részlet a Német Szövetségi Köztársaság elnökének a berlini és müncheni főiskolások 1953. február 22-i ünnepélyes megemlékezésén elhangzott beszédéből.

A Fehér Rózsza mozgalom

Első rész

Egy tavaszi februári napon, nem sokkal a sztálingrádi vereség után Münchenből Sollnba utaztam a helyi érdekű vasúton. Mellettem két párttag ült a szakaszban. Halkan, suttogva beszélgettek a Münchenben nemrég lezajlott eseményekről. „Vessen Hitler!” – ez volt rá mázsolva nagy, fehér betűkkel az egyetem falára. Röpcédulák százai köröztek a légtérben, és ellenállásra szólították a népet. Az egész város olyan volt, mintha ütéstől rázkódott volna meg. Bár minden a régi mederben folyt, az élet ment tovább, mint azelőtt, valahol a mélyben azonban mégis megmozdult valami. Ezt éreztem a két férfi szavain, amint egymással szemben ülve, összedugott fejjel sugdolódtak. A háború végéről beszélgettek, arról, hogy mit tennének, ha az most hirtelen bekövetkeznék. „Nem lesz más hátra, mint az öngyilkosság” jelentette ki egyikük, majd hirtelen rám pillantott, nem hallottam-e kelleténél többet. Mekkora megkönnyebbülést érezhetett ez a két ember, amikor néhány nap múlva a lakosság megnyugtatóra mindenfelé kifüggesztett lángolóan vörös plakátokon ez volt olvasható:

Államellenes összeesküvés büntette miatt halálbüntetéssel sújtva:

Christoph Propst 24 éves

Hans Scholl 25 éves

Sophie Scholl 22 éves

Az ítéletet végrehajtották.

A sajtó felelőtlen önfejűekről cikkezett, akik tettükkel automatikusan kizárták magukat a népközösségből. Szájról szájra terjedt a hír, hogy százra rúg az őrizetbe vettek száma, és további halálos ítéletek várhatók. A népbíróság elnöke egyenesen Berlinből érkezett repülőgéppel, hogy a rövid pert levezesse.

Egy későbbi, második eljárás folyamán halálra ítélték és kivégezték

Willi Grafot,

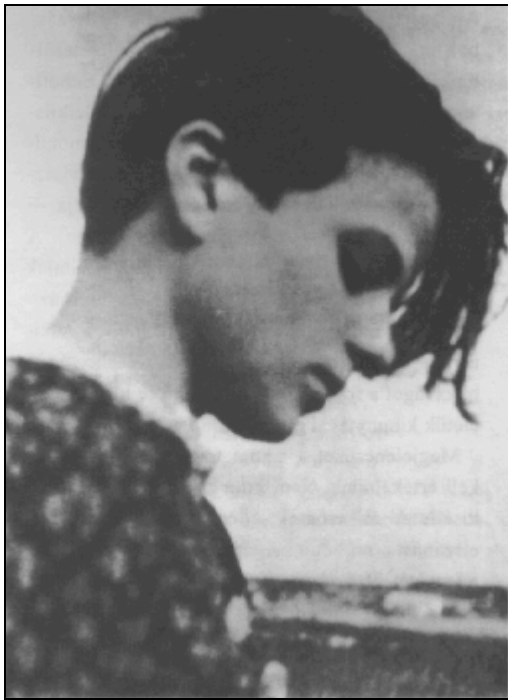
Kurt Huber professzort és

Alexander Schmorellt.

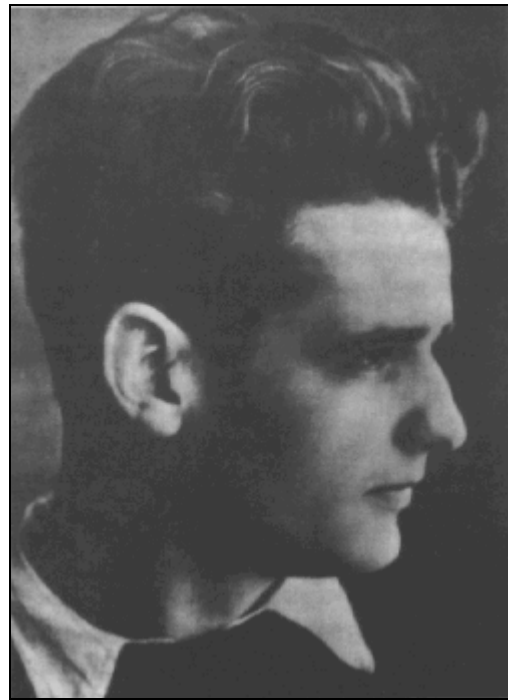
Mit vétettek ezek az emberek? Miben rejlett bűnösségük? Egyesek gúnyolódva emlegették, és a piszokba rántották le őket, mások úgy nyilatkoztak róluk, mint a szabadság hőseiről.

De valóban hősöknek lehet őket nevezni? Hisz nem vállalkoztak semmi emberfelettire. Valami egészen természetest vettek védelmükbe, valami egészen magától értetődőre hívták föl a figyelmet: a jogra, az ember függetlenségére, szabad kibontakozására és általában a szabad élethez való jogára. Nem valami rendkívüli eszme volt az, amiért életüket áldozták, és nem voltak nagyra törő terveik sem. Azt akarták, hogy minden ember, te is, én is egy emberibb társadalomban élhessen. És talán éppen ebben rejlik a nagyság, hogy ők egy ennyire kézenfekvő dologért szálltak síkra, és tették kockára életüket, hogy volt erejük az ember legalapvetőbb és legtermészetesebb jogaiért a végső áldozatot is meghozni. De nem

volt-e ez mindennél nehezebb? Nélkülözve a tömegek buzdító lelkesedését, fennkölt eszmék, magas célok nélkül, fedőszervezetek nélkül? Kötelességérzet nélkül, mellyel kiáll az ember egy jó ügyért, és magára maradva is kockáztatja érte életét? Korunkban talán éppen ebben rejlik az igazi hősiesség: éppen a mindennapit, az egyszerűt, a kézenfekvőt, a mindenki által magától értetődőt kitartóan megvédeni olyankor, amikor túlságosan sokat beszélnek nagy dolgokról és világot megváltó eszmékről.

*Sophie Scholl biológia és filozófia szakos hallgató.
1921. május 9-én született Ulmban.
Kivégezték 1943. február 22-én.*

*Hans Scholl orvostanhallgató.
1918. szeptember 22-én született Ulmban.
Kivégezték 1943. február 22-én.*

A Kocher folyó völgyében fekvő kis városkánk, ahol gyermekéveinket töltöttük, igen távol esett a világtól. Egyetlen összeköttetésünk volt vele, az a sárga postakocsi, amely a hosszú rázós úton a lakosokat a vasútállomáshoz szállította. Apám, a városka polgármestere, nagy bánattal tapasztalta világtól való félreesettségünknek hátrányait, és elhatározta, hogy kemény harcot vív a megcsontosodott parasztkoponyák ellen. Ennek eredményeként aztán meg is épült hamarosan a vasútállomás.

Ennek a városkának a világa azonban sose vált számunkra szűkké. Ellenkezőleg: nekünk nagy volt, tág és csodálatos. De hamarosan megtapasztaltuk azt is, hogy a horizontnál, ahol a nap fölkel és lenyugszik, koránt sincs vége a világnak.

És egy napon csomagokkal megrakodva kedves vonatunkon elhagytuk a városkát, messze utaztunk, végig a Sváb-Alpokon. Hatalmas ugrás volt az életbe, amikor kiszálltunk Ulmban, ebben a szép Duna-parti városban, amely most új otthonunk lett.

Ulm – úgy zsongott bennünk ez a szó, mintha az óriás székesegyház nagyharangja kondult volna meg. Eleinte erős honvágyunk volt. Később a sok új mindinkább lekötötte érdeklődésünket, különösen a felsőbb iskolák, ahová mi, öten testvérek egymás után léptünk be.

Egy reggelen az iskolában a lépcsőn fölfelé menet hallom, amint így szól egyik

osztálytársam a másikhöz:

– Most Hitler jutott uralomra. – A rádió és az összes újság is ezt harsogta:

„Mától kezdve minden jobb lesz Németországban, Hitler ragadta magához a kormányt.”

Belépett a politika az életünkbe. Hans ekkor tizenöt éves volt, Sophie tizenkettő. Sokat hallottunk ebben az időben a házáról, bajtársiasságról, népközösségről. Ez imponált nekünk, s lelkesen figyeltünk, ha akár utcán, akár iskolában szó esett ilyenekről. Hisz nagyon szerettük hazánkat, az erdőket, folyókat, az égbenyúló hegyeket, szőlőket, réteket. Ha hazagondoltunk, képzeletünkben megjelentek a ködfátyolos szántóföldek, éreztük a moha puha szagát, az alma őszi illatát. Szívünkhöz nőtt ott minden egyes rög, kedves volt minden kis göröngy. Haza – mi más lehetett ez, mint naggyá nőtt otthona mindazoknak, akik egyazon nyelvet beszélnek, ugyanahhoz a néphez tartoznak. Szerettük és nem tudtuk megmondani, miért. Nem is pazaroltak eddig rá sok szót. De most, most, hatalmas és fénylő betűkkel az égre írva ragyogott. És Hitler, így hallottuk úton útfélen, Hitler fogja ezt a hazát naggyá, boldoggá és gazdaggá varázsolni; azt akarja, hogy mindenkinek munkája és kenyeré legyen, nem nyugszik, nem pihen addig, amíg nem lesz minden egyes német független, szabad és boldog ember a saját hazájában. Mindezt mi is helyeseltük, és ahol csak mód kínálkozott, a többiekkel tartottunk. Még valami más is hozzájárult ahhoz, ami titokzatos erővel vonzott és magával ragadott bennünket: a lobogó zászlókkal, előreszegezett tekintettel, kürtszóval és dallal, tömött sorban masírozó fiatalok impozáns megjelenése. Ez ne szédített volna meg, ez ne nyugtázott volna le, ez a közösség? Nem volt hát csoda, hogy mindannyian, Hans és Sophie és mi többiek sorra beléptünk a Hitlerjugendbe.¹

Szívvél-lélekkel álltunk soraiba, s csak azt nem tudtuk sehogy se fölfogni, apánk, miért nem képes örülni ennek, miért nem helyesli büszkén elhatározásunkat. Ellenkezőleg, igencsak elkedvetlenedett, és olykor megjegyezte:

– Ne higgyetek ezeknek a farkasoknak és medvetáncoltatóknak, ezek a német népet szörnyen félrevezetik.

Gyakran hasonlítgatta Hitlert egy bizonyos mesebeli csábítóhoz, aki a gyerekeket furulyájával a vesztükbe csalta. De apánk akár a szélnek beszélt volna, és az a kísérlete, hogy bennünket visszatartson, buzgó lelkesedésünkön megghiúsult.

Hitlerjugendbeli barátainkkal nagy kirándulásokat szerveztünk, bebarangoltuk a környéket, a Sváb-Alpokot. Nem számított, mekkorát kellett gyalogolni vagy futni. Semmi sem riasztott el bennünket. Túl lelkesek voltunk ahhoz, hogy bevalljuk fáradtságunkat. Hát nem volt nagyszerű dolog ilyen hirtelen belecsöppenni ebbe a társaságba, amely oly szorosan egyéforrasztott bennünket, s melyet a saját erőnkől talán sose alakíthattunk volna ki? Esténként az otthonban találkoztunk, ahol felolvasásokat hallgattunk, énekeltünk, játszottunk vagy barkácsoltunk. Nem egyszer hallottuk, hogy egy nagy ügyért kell élnünk, egy nagy ügyet kell szolgálnunk. Komolyan, feltűnő módon komolyan vettek bennünket, s már ez maga páratlan lökést jelentett számunkra. Egy hatalmas, bámulatos szervezett közösség tagjainak tudtuk magunkat, mely magában foglal és fölemel mindenkit, kezdve a tízéves gyermektől a felnőtt férfiig. Éreztük, résztvevői vagyunk egy folyamatnak, egy mozgalomnak, amely tömegeből népet varázsol. Azok a jelenségek, amelyek esetleg kiábrándítólag hatottak, vagy az ízléstelenség benyomását keltették, idővel majd alábbhagynak – így gondoltuk mi.

Egy alkalommal, amikor egy hosszú és fárasztó kerékpártúra után este, a csillagos ég alatt fölütött sátrainkban nyugovóra tértünk, egy tizenöt éves leány egészen közvetlenül megjegyezte:

¹ Hitlerjugend (HJ), a Német Nemzetiszocialista Munkáspárt (NSDAP) ifjúsági szervezete.

– Minden oly szép volna, csak ez a dolog a zsidókkal, ezt sehogy se tudom bevenni.

Vezetőnk úgy nyilatkozott, hogy Hitler tudja, mit tesz, az embernek pedig sok nehéz és érthetetlen dolgot el kell fogadnia a nagy ügy érdekében. A kislány mégse volt egészen megelégedve ezzel a válasszal, mások is csatlakoztak véleményéhez, és hirtelen a szülői ház hangját véltük hallani. Nyugtalan éjszaka volt ez – de végül is fáradtak voltunk. A rákövetkező nap pedig leírhatatlanul csodás volt, és élményekben gazdag. Az éjszakai beszélgetés egyelőre feledésbe merült.

Csapatunkban oly erős volt az összetartás, akár a legjobb barátok között. Csodálatos volt ez a mindenkit átfogó bajtársi szellem. Hansnak szép dalgyűjteménye volt. Pajtásai örömmel hallgatták, amint gitárján játszott és énekelt. Ilyenkor azonban nemcsak a hitlerjugend-indulók, hanem más népek dalai is fölcsendültek. Milyen varázslatosan csengett egy-egy orosz vagy norvég dallam a maga sejtelmes, panaszos mélabújával! Mennyi mindent mesélgettek nem egynek ezek a melódiák a távoli népekről és azok hazájáról!

Egy idő múlva azonban észrevehető változás játszódott le Hans lelkivilágában; mintha már nem lett volna egészen a régi. Valami zavaró lépett az életébe. Nem apánk szemrehányásai, nem, mert ezekkel szemben tehetetlen volt, s csak némán állt. Ez valami egészen más volt. A dalokat – melyeket annyira szeretett – tilos énekelni, közölték vele a vezetők. És amikor ezen csak mosolygott, azzal fenyegetődtek, hogy megbüntetik. Nem értette, hogy azokat a dalokat, amelyek oly szépek voltak, miért nem szabad énekelni. Csupán csak azért, mert más népektől származnak? Sehogy se tudta ezt belátni; nagyon bántotta, és ettől fogva kezdett lassan ráéjszmelni, mennyire felületesen ítélte meg eddig a dolgokat.

Ez idő tájt történt, hogy egy különösen megtisztelő feladattal bízták meg. Őt küldték a csapatzászlóval a nürnbergi pártnapra. Öröme határtalan volt. Amikor azonban visszatért, alig tudtunk hinni a saját szemünknek. Törődöttnek látszott, és arcáról valósággal lerítt a kiábrándulás. Nem mertünk kérni tőle valami magyarázatfélét. Apránként azonban mégis megtudtuk, hogy ez az ifjúság, amelyet maga elé állított, mint ideált, teljesen elütött attól a képtől, amely az ő képzeletében élt. Mindenütt csak idomítás, uniformizálás, az emberi én legbensőjéig. Ő viszont azt szerette volna, hogy mindenki elsősorban a különöset, a másiktól eltérőt, a csak őbenne rejlőt adja magából. Hogy minden fiú a maga fantáziájával, a saját eredeti meglátásaival, egyszóval: a saját egyéniségével gazdagítsa és segítse a csoportot. De ott, Nürnbergben minden előregyártott sablon szerint történt. A hűségről beszéltek éjjel-nappal. Ami azonban a hűség alapköve volna: hűség elsősorban önmagunkhoz, – erről, édes Istenem, egy árva szót sem szóltak! És Hans lelkében kezdett valami szörnyen háborogni.

Nemsokára újabb tilalom tette nyugtalanná. Egy vezető személy kivette kezéből kedves írójának, Stefan Zweignak az *Emberiség csillagórái* című könyvét. Tudomására hozták, hogy ez tiltott könyv. Hogy miért? Erre nem kapott feleletet. Egy másik német költőről, akit ugyancsak kedvelt, azt hallotta, hogy menekülnie kellett Németországból, mert a béke eszméjét hirdette.

Végül is nyílt törésre került a sor. Hansot már jó régen zászlóalj vezetővé léptették elő. Beosztottjaival közösen pompás zászlót varrt, egy mondabeli állat óriási alakjával díszítve. Valami egészen rendkívüli volt ez a zászló; a Führernek volt szentelve, és a fiúk hűséget esküdtek rá, mivel együvé tartozandóságuk jelképévé vált. Egy este azonban, amikor zászlójuk alatt felsorakoztak egy magasabb rangú vezető előtt jelentéstételre, hallatlan esemény történt. A vezető minden átmenet nélkül felszólította a zászlóvivőt, egy tizenkét éves, mosolygós képű fiút, hogy a zászlót azonnal adja le neki.

– Semmi szükségetek külön zászlóra. Elégedjetek meg olyannal, amilyent minden csapat számára előírnak.

Hans mélye megdöbben. Mióta van ez? Nem tudná a vezető, hogy mit jelent a csapat

számára éppen ez a zászló? Vagy talán nem mást, mint lepedőt, amelyet az ember tetszése szerint válogathat? A felhívás most újra elhangzott a zászló átadására. A fiú azonban szilárdan a helyén maradt, és Hans jól tudta, mi játszódhat le benne, és hogy mennyire nem szívesen tenne eleget ennek a követelésnek. Amikor azután az elöljáró harmadszor, most már fenyegető hangon szólította fel a kisfiút, Hans észrevette, hogy a zászló kissé megremeg. Nem tudta tovább türtöztetni magát. Csendben kilépett a sorból, és a vezetőnek lekevert egy pofont.

Ettől kezdve nem ő volt többé a zászlóaljvezető. A kínzó kétely szikrája, amely Hansban fellobbant, hamarosan mindannyiunkra átpattant.

Azokban a napokban különös történetet hallottunk egy rejtélyes módon eltűnt tanítóról. Egy nagy SA-csoport² elé állították, és mindenki, aki elvonult előtte, beleköpött az arcába – parancsra. Ezután a fiatal tanítót nem látta többé senki. Elnyelte egy koncentrációs tábor.

– De hát mit csinált tulajdonképpen? – kérdeztük az édesanyját.

– Semmit, semmit – kiáltotta az asszony kétségbeesetten. – Éppen csak hogy nem volt nemzetiszocialista, és nem volt hajlandó a dolgaikban résztvenni. Ez volt az ő bűne.

Istenem! Eddig csak szikraként pislákoló kételkedésünk először lesújtó gyásszá süllyedt, utána azonban annál magasabbra lobogott föl bennünk a lázadás lángja. Egy tiszta, eddig igaznak hitt világ kezdett összetörni bennünk darabról darabra. Mit hoztak hazánkba ezek a valóságban? Szabadságot? Virágzó életet, boldogságot, megelégedést? Nem, hanem korlátok sorait, melyekből aztán óriási börtön lett.

– Apa, mi is tulajdonképpen az a koncentrációs tábor? – Ekkor ő elmesélte, amit tudott, vagy amit sejtett, majd hozzáfűzte:

– Ez háború. Háború a legnagyobb békében, a saját népünkön belül. Harc a védtelen, az egyes ember ellen, harc a szabad, független élet ellen. Szörnyűséges gonosztett.

Talán egy rossz álom ez a keserű csalódás, amelyből egy szép napon majd mégis felébredünk? Szívünkben elkeseredett tusa támadt. Minden régi ideánkat felülvizsgáltuk, s szembeállítottuk azzal, amit újonnan láttunk és tapasztaltunk.

– Tud valamit a Führer egyáltalán a koncentrációs táborok létezéséről?

– Miért ne tudna? Hiszen már hosszú évek óta működnek, és a hozzá legközelebb álló barátai rendezték be azokat. Miért tiltják meg mindenkinek halálbüntetés terhe mellett, akit onnan szabadon bocsátanak, hogy a vele történekről másoknak beszámoljon?

Az az érzésük támadt, mintha eddig egy csinosan, tisztán berendezett házban éltünk volna, ahol a bezárt pinceajtók mögött titokzatos és borzalmas dolgok történnek. És ahogy a kétkedés teljesen úrrá lett rajtunk, elfogott bennünket az iszonyat és félelem: első, parányi magja egy határtalan bizonytalanságérzetnek.

– De hogyan volt lehetséges, hogy a mi népünk egy ilyen kormányt hatalomra engedett jutni?

– Egy válságos időszakban – így magyarázta apánk – mindent felülről várnak az emberek. Nézzétek, micsoda időket kellett megélnünk: először a háború, s az azt követő nehézségek: infláció és nyomor. Azután a munkanélküliség. Ha az ember azt érzi, hogy már a pusztaság léte is veszélyben forog, jövője pedig szürke, áthatolhatatlan falként mered elé – akkor hallgat minden ígéretre, minden csábításra, anélkül, hogy megkérdezné, kitől jön.

– De Hitler mégiscsak megtartotta azt az ígését, hogy megszünteti a munkanélküliséget!

– Ezt nem is tagadja senki. De azt nem kérdezitek, hogyan? Megindította a hadiüzemeteket, kaszárnyákat létesített... Tudjátok, mi lesz ennek a vége? Végző soron a munkanélküliséget megszüntethette volna békés célokat szolgáló, fogyasztási cikkek gyártó üzemekkel is –

² SA, Sturmabteilung, rohamosztag.

hiszen egy diktatúrában ez könnyen megoldható. Mi azonban sohasem leszünk állatok, akik a tele jászollal beérik. Kizárólag anyagi biztonság sohasem lesz elegendő arra, hogy minket, embereket tartósan boldoggá tegyen. Mégiscsak emberek vagyunk, akiknek szabad véleményük, és saját hitük van. Egy kormány, amely ezekhez a jogokhoz hozzájárul, ne várjon egy szemernyi tiszteletet se polgáraitól. Mégpedig a legegységesebb, amit egy hatalom gyakorlótól elvárhatunk, hogy ezeket a jogokat tiszteletben tartsa.

Egy hosszú tavaszi sétán szövődött ez a beszélgetés apánk és köztünk. Választ kaptunk nyugtalanító kérdéseinkre, kínzó problémáinkra, és szívünk csodálatosan megkönnyebbült.

– Csak azt szeretném, hogy legalább ti vészeljétek át baj nélkül, lélekben szabadon, töretlenül és becsületesen – tette hozzá még apánk.

Egyszerre barátok lettünk mi és apánk. És egyikük sem gondolt volna arra, hogy ő sokkal idősebb, mint mi. Éreztük, hogy látókörünk kitágult, ugyanakkor azonban azt is, hogy ez ránk nézve mennyi veszéllyel és kockázattal jár.

Biztos, kis szigetté vált számunkra a család a mindinkább érthetlenné és vadabbá fajuló hajzában. Emellett azonban volt még valami más is, ami ezekben az években – tizennyolc és tizennyolc év között – Hansnak és legkisebb öcsémnek Wernernek életét meghatározta, s leírhatatlan lelkesedéssel töltötte el. Ez az úgynevezett *Ifjúság* volt, amely barátok kis csoportjaiból tevődött össze. Az „Ifjúság” ott működött Németország minden városában, ahol elevenebb kulturális élet folyt. Ez a mozgalom maradt meg a már korábban feloszlott *Szövetségi Ifjúság*-ból, és a Gestapo³ tulajdonképpen már ezt is betiltotta. Sajátos, egyéni stílusuk volt, amely magából az ifjúság lelkületéből fakadt. Fel lehetett őket ismerni öltözködésükről, dalaikról, beszédmodorukról. Nem is tudom, lehet-e őket egyáltalán szóval jellemezni. Ebben benne kellett az embernek élnie. Ezeknek a fiúknak az élet valami nagyszerű és izgalmas kaland volt; expedíció egy ismeretlen, csábító világba. A csoport hét végén fölkerelkedett, sátrait az északi lappok módjára fölverte a legdermesztőbb hidegben is. Amikor esténként a tűz körül ültek, felolvastak egymásnak, vagy énekeltek. dalaikat gitárral, bendzsóval vagy balalajkával kísérték. Összegyűjtötték a különféle népek melódiáit. és sajátos, egyéni stílusukban vidám slágereket komponáltak belőlük. Festettek és fényképeztek, írtak és költöttek, és ezekből keletkeztek pompás útikönyveik, folyóirataik, melyeket nem tudott senki sem utánozni. Megmászta félreeső, távoli csúcsokat, és vakmerő sítúrákat szerveztek; szerettek kora hajnalban törpárbajt vívni; könyveket vittek magukkal, melyek nekik fontosak voltak, mert fölvtárták számukra a világ új dimenzióit és saját benső világuk titkait. Komolyak voltak, hallgatagok, de megvolt a sajátos humoruk. Tudtak vadul és önfeledten csatangolni az erdőkön keresztül, fejest ugrottak kora hajnalban a jéghideg folyóba; tudtak órákig mozdulatlanul hanyatt feküdni a fűben, figyelve a természetet és az erdő madarait. Ugyanilyen némán, visszafojtott lélegzettel ültek a hangversenytermekben, hogy fölfedezzék a muzsika világát. Az ember találkozott velük a moziban, ha akadt egy-egy jobb film, vagy a színházban, kivált ha a darab kicsit jobban megmozgatta a kedélyeket. A múzeumokban lábujjhegyen jártak, s elbűvölte őket a katedrálisok számtalan rejtett szépsége. Különösen szeretteék Franz Mark *Kék lovasát*, Van Gogh aranyló gabonaföldjeit, Gaugin egzotikus világát. De mindezekkel semmi lényegeset nem árultunk el. Talán azért sem lehet róluk sokat mondani, mert ők csendesen és hallgatagon működtek, észrevétlenül léptek bele az életbe, a felnőttek világába.

Ez volt egyik legkedveltebb daluk:

³ Gestapo, Geheime Staatspolizei, titkos államrendőrség.

Az idő vad robaja ellen
Zárd el füled, zárd el szemed,
Nem gyógyul az, s neked nincs üdvöd,
Míg lelked annak szenteled.

Ügyelj, várj s nézd – hisz ez a tiszted –
Nap fényénél az Örököt.
Nagy sodrásában a világnak
Szabad vagy és megkötözött.

Eljön az óra, mikor kellesz!
Addigra légy kész teljesen.
Utolsó hasábként a tűzben
Lobogj el akkor csendesen.⁴

Egyszer csak váratlan letartóztatási hullám sodort végig egész Németországon, és elsöpörte a századunk elején oly szép reményekkel és nagy lelkesedéssel induló ifjúsági mozgalom utolsó maradványait is.

Sok ifjú számára a börtön lett fiatalságának legmélyebb megrázkódtatása. Megértették, hogy mozgalmuknak, az *Ifjúságnak* egyszer s mindenkorra befellegzett. A naplókát, folyóiratokat és dalosfüzeteket elkobozták, és zúzdába vitték. A fiúkat néhány hét múlva szabadon bocsátották. Hans ekkor írta egyik kedvenc könyvének első, üres lapjára:

– Tépjétek ki szívünket testünkől, és halálra fogtok égni tőle.

Az ifjúságnak azonban mindenképpen el kell múltnia egyszer – Gestapo nélkül is. Ez volt az a felismerés, amelyet Hans a szürke börtönfalakkal való első találkozás alkalmával szerzett. Ekkor erősen elhatározta, hogy tanulni fog, orvos lesz.

Hans érezte, hogy a szépség, az élet esztétikai örömei, vagy az a tény, hogy lassan felnőtté válik, nem vértetik föl elegendő erővel ahhoz, hogy a rendszer oldaláról fenyegető veszélyeket leküzdhesse, ha nem akarja, hogy lelkében végleg egy tátongó és betöltetlen űr maradjon. De hát hol találhatja meg a kielégítő választ súlyos és nyugtalanító kérdéseire? Tudta, hogy sem Rilkében, sem Stefan Georgban, sem Nietzschében sem Hölderlinben. Hansnak azonban megvolt az a biztos érzése, hogy jószándékú és becsületes útkeresése a helyes nyomra fogja őt vezetni. És végül, érdekes kerülők után találkozott az antik filozófusokkal, megismerte Platont és Sokratest. Rábukkant a korai keresztény gondolkodókra, és lelkesedéssel olvasta Szent Ágostont. Továbbá fölfedezte Pascalt... Számára ebben az időben a Szentírás szavai meglepetésszerűen új tartalommal teltek meg: történelmi közelbe kerültek, és nem sejtett fényt nyertek.

Múltak az évek, és a határainkon belül folyó, egyes, védtelen emberek elleni hajszából népek elleni irtóhadjárat lett, a második világháború.

Hans már elkezdte tanulmányait, amikor a háború kitört. A katonaságtól meg nem határozott időre szóló haladékot kap megszakított tanulmányai folytatására. Ezután besorozzák az egészségügyi századhoz, és nem sokkal később mint ápoló vesz részt a Franciaország elleni hadjáratban. Így tanulhat azután tovább.

De milyen furcsa diákélet volt ez! Félig katona volt, félig egyetemista. Egyszer kaszárnyában, máskor az egyetemen vagy a klinikán! Két szembenálló világ volt ez, amely

⁴ Krassói Ferenc fordítása.

sehogy sem akart megférni egymással. Hansot különösen fájdalmasan érintették ennek a kétfelé hasadt életnek az ellentmondásai. De még nyomasztóbb teherrel nehezedett rá, hogy egy olyan államban kell élnie, amelyben a szolgaság és a szolgálkúság, a gyűlölet és a hazugság természetes állapotává vált. Az önkényuralom korlátai mind szorosabbá és elviselhetlenebbé váltak. Ilyen körülmények között nem volt-e ajándék minden nap, amelyben az ember még szabadon mozoghatott? Mert senki sem lehetett efelől teljes biztonságban. Elég volt a legcsekélyebb megjegyzés, hogy az embert örökre elhallgattassák. Csodálkozhatott volna Hans azon, ha egy hajnalon a titkos államrendőrség csönget be hozzá, és pontot tesz szabadsága végére?

Hans jól tudta, hogy ő csak egy a sok millió német közül, akik vele egyformán éreznek és gondolkodnak. De jaj volt annak, aki egy nyílt, őszinte szót megkockáztatott. Könyörtelenül lecsukták. Jaj volt annak az anyának, aki szorongatott szívéen könnyíteni akart, és átkozta a háborút. Sokáig nem volt kedve mosolyogni. Úgy Olátszott, egész Németországban titkos fülek hallgatódznak.

Második rész

1942 tavaszán több ízben is találtunk a levélszekrényben sokszorosított leveleket. Ezek von Galen kardinális, münsteri püspök prédikációinak kivonatát tartalmazták. Bámulatra méltó őszinteség és bátorság sugárzott belőlük:

„Még egész Münster annak a félelmetes pusztításnak a hatása alatt áll, amelyet a külső ellenség ezen a héten rajtunk okozott. Tegnap pedig, július 12-én, a hétnek mintegy befejezéséül a Gestapo lefoglalta városunkban a jezsuiták mindkét rendházát, lakóit pedig tulajdonukból elűzte. A pátereket és a laikus testvéreket arra kényszerítették, hogy egyetlen nap leforgása alatt ne csak otthonukat, hanem a Rajna-Westfália-i provinciájuk területét is haladéktalanul elhagyják. Hasonló sors várt – ugyancsak tegnap – az apácákra is. A rendházakat a hozzájuk tartozó összes ingósággal együtt az Észak-Westfália-i vezetőség a maga javára kisajátította.

Most az a hajsza, amely eddig Ausztriában, Dél-Németországban, az újonnan megszállt területeken: a Warthe vidékén, Luxemburgban, Lotharingiában, valamint a birodalom más részeiben a kolostorok ellen már régóta tombolt, most itt, Westfáliában is kitört.

Hol fog ez végződni? Itt nem arról van szó, hogy Münster hajléktalanná vált lakói számára kellett átmeneti szállást szerezni. A rendtagok el vannak szánva, és bármikor készek arra, hogy lakásukat megosszák, és a lakás nélkül maradottakon a legmesszemenőkig segítenek. Nem, nem erről van szó. Mert mint hallom, a wikinghegei immaculata apácák kolostorában a kerületi filmiroda rendezkedett be. Hírül adták azt is, hogy a Szent József bencés apátság épületét leányanyák szülőotthonává alakították át. Emellett még egyetlen újság sem tudósított arról a veszélytelen és könnyű diadalról, amelyet ezekben a napokban a Gestapo tisztviselői a kiszolgáltatott szerzetesek és védtelen német nők fölött arattak, és azokról a vagyonekobjázásokról sem, amelyek idehaza németeket érintettek. Különb is minden szóbeli vagy távirati tiltakozás teljesen hiábavalónak bizonyult.

A belső ellenség ellen, amely minket így sanyargat és bánt, nem harcolhatunk fegyverrel. Az ellenállásnak csak egyetlen harci formája marad: Szívós és kemény kitartás! Szilárdnak lenni, erősnek maradni! Minden kétséget kizárólag látjuk és tapasztaljuk, mi rejtőzik az új tanok mögött, melyeket évek óta úgy erőltetnek ránk, melyeknek kedvéért az iskolából száműzik a hitoktatást és egyesületeinket elnyomják: a feneketlen gyűlölet a kereszténység ellen, amelyet ki akarnak írtai.

Ebben a folyamatban mi az üllő vagyunk, nem pedig a kalapács. Mások, nekünk teljesen idegenek, tőlünk elpártoltak végzik el rajtunk ezt a gyalázatos munkát, és az erőszak eszközeivel akarják népünket, saját gyermekünket „újjáformálni”, Istenhez való őszinte ragaszkodásuktól eltéríteni. Amit most kiagyalnak, az nem más, mint az, hogy miképpen kell ártatlan embereket bebörtönözni, büntetlen embereket otthonukból kiutasítani és elüldözni. De Isten az üldözöttek oldalán áll, és nem engedi, hogy keresztény hitük erejében meginogjanak, bármily keserűen érintsék is őket az üldözők csapásai, s bármekkora igazságtalanságokat kell is elszenvedniük.”

„Néhány hónapja olyan híreket hallottunk, hogy az elmeegógyintézetből berlini parancsra azokat a betegeket, akik már hosszabb idő óta gyógyíthatatlanoknak bizonyultak, és semmi remény sincs javulásukra, erőszakkal elhurcolják.

Röviddel ezután a hozzátartozók szabályos értesítést kapnak, melyben közlik, hogy a beteg meghalt, tetemét elégették, hamvait elvihetik. Általánosan uralkodik most már az a bizonyossággal határos gyanú, hogy az elmebetegeknek ez a váratlan és ugrásszerűen magas elhalálózása nem természetes módon következik be, hanem szándékosan idézik elő olyan „elvek” alapján, melyek szerint az „értéktelen életet” ki szabad oltani, tehát ártatlan embereket szabad ölni, ha ezt a nép és az állam érdeke úgy kívánja, mivel ezek a betegek a

közösség számára értéktelenné váltak.

Borzalmas elmélet ez, amely ártatlan emberek elpusztítását akarja igazolni, és elvileg szabad kezet ad munkaképtelen rokkantak, nyomorultak, gyógyíthatatlan betegek és elaggottak erőszakos kiirtására.”

Hans mélyen megrendült a sorok olvasásakor.

– Végre egy ember, akinek van bátorsága megszólalni.

Aztán sokáig tűnődve nézegette a nyomtatványt. Végül kijelentette:

– Feltétlenül be kell szerezni egy sokszorosítógépet.

Mindezek ellenére Hans tele volt életvidámsággal, amelyet nem lehetett csak úgy egykönnyen kioltani. Minél sötétebbé vált körülötte a világ, annál tisztábban és erősebben bontakozott kis saját egyéni életszemlélete. És még inkább elmélyült ez a franciaországi hadjárat élményei után. A halálhoz való ilyen nagy közelség az életet számára valami egészen sajátos megvilágításba helyezte. Abban az időben Hansnak még az is nagy szerencséje volt, hogy igazán jó emberekkel hozta őt össze a sors. Egy verőfényes őszi napon megismerkedett egy már deresedő hajú tudóssal. Hans tulajdonképpen csak le akart adni valamit neki. Az öregúr azonban éles szemével jól megvizsgálta Hans arcát, s miután néhány szót váltottak, meghívta magához, hogy mielőbb keresse föl. Ettől kezdve Hans mindennapi vendég volt nála. Órákig bújhatta a hatalmas könyvtárat. Találkozhatott itt költőkkel, tudósokkal, filozófusokkal. Száz ajtó és ablak nyílt itt számára a szellem világa felé a velük való beszélgetések alkalmával. Ugyanakkor azt is látta, hogy a szabadság hiányában úgy élnek, mint valami pincevirágok, és egytől egyik szabad levegőre vágynak, hogy szabadon alkothassanak, hogy ismét egészen magukat adhassák.

Alexander Schmorell orvostanhallgató.

1917. szeptember 3-án született Münchenben. Kivégezték 1943. július 13-án.

Hansnak Alex révén egy további barátira is sikerült szert tennie a hallgatók közül. Ez Christl Propst volt. Hans nemsokára tapasztalhatta, micsoda mély, benső rokonság fűzte össze Christl-lel. Ugyanaz az alkotókedv, ugyanazok a könyvek, filozófusok voltak azok, akik mindkettőjüket inspirálták. Christl jól ismerte még a csillagászatot is, és sokat tudott szűkebb

hazája, a felsőbajor hegyek közeteiről, növényeiről.

A hallgatók között is akadt olyan, aki Hanshoz hasonló beállítottságú volt. Különösen egy jó nyúlánk kollégája tűnt fel neki, aki ráadásul könnyed, elegáns és egyáltalán nem katonás viselkedésével hívta föl magára a figyelmet. Ez Alexander Schmorell volt, egy jónevű müncheni orvos fia. Hamarosan szívélyes barátság fűzte őket egymáshoz, amely azzal kezdődött, hogy vicceikkel és ötleteikkel a legnagyobb egyetértésben gúnyolták ki és állították feje tetejére a merev kaszárnyarendszert. Azt hiszem, kevés ember volt, akinek oly sugárzó és lelket nyugtató humora lett volna, mint Alexnek. A világot minden nap olyan szemmel, olyan gazdag képzelőerővel nézte, mintha aznap látta volna meg először. Szépnek látta, eredetinek, tele humorral és kuriózzummal. És élvezte nagyvonalú, gyermekes örömmel, nem sokat firtatva a dolgokat. És amilyen nagyvonalúan befogadott, ugyanolyan nagyvonalúan tudott adni is. Úgy ajándékozott, akár egy uralkodó. Az örök derű, a szabad és kötetlen életforma mögül azonban olykor elővillant valami más, egy kérdés és nyugtalanság, igen, egy ősi, mély komolyság. Alex még egészen kis gyermek volt, amikor szülei kivándoroltak vele Oroszországból.

Christoph Propst orvostanhallgató.

Született Münchenben, 1919. november 6-án. Kivégezték 1943. február 22-én.

Legerősebben azonban az a mindkettejükre jellemző kutatószellem kötötte össze őket, amellyel a jelenségek mögötti lényeket, valamint az embernek és történelmének értelmét kutatták. Christl nagyon szerette apját, aki kifinomult érzékű magántudós volt. Az ő korai halála is nagymértékben hozzájárulhatott Christl szokatlanul érett gondolkodásmódjához. A négy barát közül egyedül ő volt nő. Két fia volt, az egyik három, a másik két éves. Később emiatt hagyták ki őt a veszélyesebb politikai akciókból. A társaság negyedik tagja Willi Graf volt, egy magas, szőke, Saar-vidéki, meglehetősen hallgató, elmélyült és magabazárkózott fiú. Amikor Hans egyszer meglátta ezt az arcot, rögtön tudta: ez az ember hozzánk tartozik. Willi Graf is behatóan foglalkozott a filozófia és a teológia kérdéseivel. Sophie így jellemezte őt:

– Ha ő valamit kimond, az embernek az a benyomása, hogy mielőtt megszólal, egész egyéniségével átéli azt, amit közölni akar. Ezért hat minden szava oly tisztán, eredetien és

kétség kívül megbízhatóan.

Willi apja – egy nagyobb vállalat cégvezetője – már megszokta, hogy fia a maga külön útjain járjon. Nagyon korán csatlakozott egy igen aktív katolikus ifjúsági mozgalomhoz. Az 1938-as letartóztatási hullám, amelybe Hans belekerült, Willit is elérte. Most, akárcsak Christl, Alex és Hans, ő is orvostudományt tanult.

Leggyakrabban a Lombardi féle csapszékben találkoztak egy-egy koncert után. Később azonban jobban érezték magukat Hans diákszállásán vagy Alexnél. Ilyenkor kölcsönösen tájékoztatták egymást az érdekesebb könyvkiadványokról, felolvastak, vitatkoztak, s minden átmenet nélkül féktelen jókedvre derültek, és kitaláltak minden bolondságot. Túlcsoordult fantáziájukat, humorukat és életvidámságukat olykor szabadjára kellett engedni.

Willi Graf orvostanhallgató.

1918. január 2-án született Saarbrückenben. Kivégezték 1943. október 12-én.

Sophie huszonegyedik születésnapjának előestéje volt.

– Alig tudom elhinni, hogy holnap elkezdhetem tanulmányaimat, – mondta este lefekvés előtt, amikor megcsókolta anyáncát, aki az előszobában állt, és Sophie blúzáat vasalta. A padlón hevert a nyitott bőrönd, tele ruhával és frissen vasalt fehérneművel, és ezer aprósággal, melyre Sophie-nak az új diákszállásán szüksége lehet. Mellette még egy kis táská, megtömve jó illatos, ropogós, barna kalácscsal. A csomagok mellett Sophie még egy üveg bort is fölfedezett. Ezt is gondosan elhelyezte a többi holmi közé. Elég hosszú ideig kellett Sophie-nak erre a napra várnia.

A türelempróba meglehetősen nehéz volt. Először egy félév munkaszolgálat, amelynek sohasem akart vége szakadni. És amikor ez lejárt, amikor már csak egy lépés választotta el az óhajtott szabadságtól, még egy akadály: újabb félév háborús segédszolgálat. Egyáltalán nem volt szentimentális, és nem is akart az lenni, de amit itt el kellett viselnie... A munkától sose félt; de a diktatúrától, a sablontól, a tábor nagyüzemi légkörétől igen. Még ezt is el lehetett volna valahogy tűrni, ha meggyőződése nem kényszerítette volna mély és szakadatlan védekező állásba. Úgy érezte, megbocsáthatatlan jellemtelenség volna részéről, ha csak a kezét mozdítaná is egy olyan állam érdekében, amelynek alapja mégis csak a hazugság, a

gyűlölet és a diktatúra.

– Csak azt szeretném, hogy legalább ti vészeljétek át baj nélkül, lélekben szabadon, töretlenül és becsületesen – emlékezett apánk szavaira. Mily kifejezhetetlenül nehéz volt ez most! Sophie-t ez a konfliktus néha óriási súllyal nyomta, és úgy érezte, problémájával magára maradt a többi lány között. Teljesen a háttérbe szorította magát, és azt a látszatot igyekezett kelteni, mintha ott se lenne. Gondoljanak a többiek amit akarnak. Ő arra a belső hangra akart hallgatni, amely oly komolyan élt benne. Most tapasztalta meg igazán, mit jelent a honvágy és az elhagyatottság. Volt azonban két dolog, amit magával hozott hazulról, egy másik világból, és ehhez ragaszkodott. Mint két szilárd támaszra, úgy gondolt ezekre ebben az idegen és képtelen világban. Az egyik az a higiéniai és esztétikai igényesség volt, amelyet önmaga, illetőleg külseje iránt mindig támasztott. A másik, a lelki vonatkozású, Szent Ágoston gondolatai voltak. Saját könyvet tartani ugyan szigorúan tilos volt, de Szent Ágostont ő mégis biztos helyre elrejtette. Benne találta meg az a mondatot, amelyet az ő számára írtak le, egészen pontosan az ő számára, pedig már több mint ezer éves volt az a mondat: *Önmagadért teremtettél minket, s nyugtalan a mi szívünk, míg csak benned meg nem nyugszik.*

Ő, ez más sokkal több volt annál, mint a vágyakozás a régi, eltemetett boldog gyermekkor után! Mély vágyak voltak ezek, és Sophie sokszor azt hitte, hogy egy végtelenül idegen és sivár világban él, egy Istentől elhagyott térben. Az emberek rendelkeztek ugyan azzal a csodálatos képességgel és lehetőséggel, hogy szeressék egymást, ezzel szemben jórészt egyebet sem tettek, mint fájdalmat okoztak egymásnak.

Sophie a tábor közelében fölfedezett egy kis kápolnát, és olykor meg is látogatta. Szeretett leülni az orgonához, egy kicsit játszani rajta, – és közben semmi mást nem tenni, mint nyugodtan elmélkedni, és figyelni a környező természetre, amelyben kettészakadt énje újra összeillett, és ismét értelmet nyert. Minden szabad óráját kihasználta arra, hogy kisurranjon a látort körülvevő hatalmas parkba, melyet erdőség és rét övezett. Itt érezte jól magát, gyanútlanul mellette legelésző őzikek és a nagy fenyőkön villámként száguldó mókások szomszédságában. Megcsodálta egy-egy fenyőfa sziluettjét, elnézegette a fák törzsén zöldellő mohát. Sophie ilyenkor úgy érezte, bőre finommá, érzékennyé, válik, mintha csak be tudna vele mindent lélegezni: a dolgoknak ezt a csodálatos harmóniáját, ezt az egész, szép és csodálatos természetét! De aztán szívében mégiscsak feltört újra a konfliktus, és az egész világot újra sötéten látta.

Most azonban szabad volt. Holnap Münchenbe fog utazni, és életét maga fogja irányítani az egyetemen Hans mellett...

Anyánk még mindig az előszobában állt, és nagy gonddal vasalta Sophie blúzáját. Vajon mire viszi majd Sophie? Anyánk szívében kigyúltak reménység szikrái. Óh, ő mindig megszerzi majd a magának valót, bárhova is állítja az élet. Neki minden sikerült, amihez hozzányúlt. Anyánk gondolatai tovább csapongtak egyik gyermekéről a másikra. Végül megállapodott a legfiatalabbnál, aki Oroszországban volt. Vajon mit csinál most? Óh, ha a háborúnak egyszer már vége lenne, s mindannyian az asztal körül ülhetnének! A földre térdelt, és lezárta a bőröndöt.

– Mindannyian Isten kezében vagyunk – sóhajtott, és elkezdett összerámolni. Kicsit dúdolgatott hozzá, majd hirtelen azon kapta magát, hogy ez a régi nóta, mellyel valamikor gyermekeit álomba ringatta: „Két szárnyad tárd ki szépen...”

Gyakran azonban keserű gond és ismeretlen félelem kínozza anyánk szelíd, békés szívét. Bizonyos idővel ezelőtt ugyanis az történt, hogy egészen szokatlan időben, a hajnali órákban három ember csöngetett be hozzánk a titkos államrendőrségtől, és apával akartak beszélni. A hosszú ideig tartó beszélgetés után átkutatták a lakást, utána pedig eltávoztak, magukkal hurcolva apánkat is. Ezen a napon a legbensőnkig hatolt az a tudat, hogy mily kétségbeejtően

tehetetlenek vagyunk. Mi tulajdonképpen egy ember ebben az államban? Egy porszem, amelyet egy ujjal le lehet söpörni. Csak egy különösen kedvező körülménynek volt köszönhető, amely egyébként valóságos csodának számított, hogy apánkat mégis szabadon engedték. Ez azonban korántsem jelentette azt, mintha az „ügy” teljesen lezárult volna. Apánkat egy alkalmazott jelentette föl, aki előtt meglehetősen elővigyázatlanul nyilvánította ki véleményét Hitlerről, akit a szóban forgó alkalmazott füle hallatára Isten ostorának titulált.

De mi lesz majd ezután? Néha reménykedtünk, hogy majd csak minden jóra fordul. Aztán újra befészkelte magát lelkünkbe a kínzó tudat, hogy egy félelmetes kard lóg felettünk, amely bármely pillanatban lesújthat ránk, és senki sem tudhatja, ki lesz a következő.

„A gyermek sértetlen legyen”, fejezte be anyánk ájtatosan a dalt. Sophie öröme, a sokféle utazási előkészület kiszorította mára a szívéből a gondokat.

Mintha még most is magam előtt látnám őt, húgomat, amint másnap reggel ott állt útra készen, tele izgalommal és várakozással. Csinosan festett fényes, csillogó, vállára hulló sötétbarna hajával, melybe most egy sárga margarétát tűzött születésnap csokrából. Szép, nagy, fekete szemével fürkészően, de mégis valami meleg, mély részvétellel tekintett a világba. Arca szelíd volt és szinte gyermeki, tele komolysággal és bizonyos kíváncsisággal az előtte álló ismeretlen új élet iránt.

Amikor Sophie végre megérkezett a müncheni pályaudvarra, már messziről felismerte bátyja mosolygó arcát. Milyen különös, hogy most Hans mellett egy pillanat alatt otthonosan érezte magát!

– Ma este meg fogod ismerni barátaimat –, mondta Hans, és elindultak a pályaudvarról.

Este mindannyian találkoztak Hans lakásán. Az ünnepség középpontja Sophie volt és a hazuról hozott születésnap édességek. Leírhatatlanul jól érezte magát ebben a társaságban, szinte elkábult a sok minden jótól, ami körülvette. Christlnek az a gondolata támadt, hogy fölolvasson néhány verset, a többieknek pedig ki kell találniuk, ki a költemény szerzője. Mindenkit lebilincsel az érdekes játék.

– Most azonban egy nehéz rejtvényt kell megfejtenetek –, kiáltotta Hans izgatottan. Levéltárcájából előhalászott egy írógéppel teleírt lapot, és olvasni kezdett:

Előson egy gaz lator
 Odújából, rabolni.
 Előbb erszényt akar, de van
 Jobb, többet érő holmi:
 Szélmalomharc, örült tudás,
 Egy ronggyá tépett zászló
 S egy nép, amely kábult, zavart,
 Szinte hülyének látszó.

Csak űrt talál, amerre jár:
 Szűkös idők gyümölcsét.
 Arcátlanul fölléphet ott,
 S próféta lesz, ha föllép.
 Sziszegő gúnnal szól bele
 Az elképedt világba.
 A szemétdombra, melyen áll,
 Nem lépett fel hiába.

Galádságból készült köpeny
 Burkolja, mint a felhő,
 S a gaz hazug a nép fölött
 Nagy lesz! Hatalmas! Első!
 Segítik százak, ezrek,
 Kik bármely poszton állnak,
 Kegyes pillantását lesik,
 Kiválasztásra várnak.

Mint egykor öt hal, öt kenyér
 Tömegeknek volt étel,
 Szavát az új apostolok
 Úgy szórják szerteséjjel.
 Előbb csak az eb hazudott,
 Most ezerek hazudnak,
 Sodró vihar – ereje van
 Sok aljas jelszavuknak.

Szárba szökkent a torz vetés,
 Az ország más, mint régen.
 Az aljasság fennen röhög,
 A nép sorsa szégyen.
 Most már az is valóra vált,
 Mit egykor csak hazudtak:
 A jók sorsa az eltűnés,
 Uralkodnak a rosszak.
 Ha megtörik majd, mint a jég
 E vész, e baj, ez átok,
 Undok dögvészre gondolunk
 Emlékeztén reátok.
 S ha majd vidám gyermeksereg
 Tüzet lobbant a réten,
 Elég a szalmabáb, a múlt,
 S a nép él, kinn a fényben!⁵

Néma csend honolt egy pillanatra.

– Kitűnő –, szólalt meg Christl ámulattal.

– Hans, ez nagyszerű, ezt a Führernek kell ajánlanod, és el kell küldened születésnapjára.

Ez egyenesen a *Völkischer Beobachter*-be⁶ való! – kiáltott fel Alex, elragadtatva a vers kettős értelmétől.

– Ti viszont tévedtek, ha azt gondoljátok, hogy én írtam ezt a verset...

Heves találgatás kezdődött. Átfésülték az egész korabeli irodalmat, de mindhiába.

– Ezt már száz évvel ezelőtt megírták, a szerző pedig nem más, mint Gottfried Keller.

– Annál jobb, legalább akkor kinyomtathatjuk anélkül, hogy tiszteletdíjat kellene érte fizetnünk, és szétszórhatjuk repülőgéppel egész Németország fölött.

⁵ Krassói Ferenc fordítása.

⁶ *Völkischer Beobachter*, Népi Figyelő. Nemzeti-szocialista politikai napilap címe.

Sophie-nak eszébe jutott a borosüveg. Alex indítványozta, hogy menjenek az *Englischer Garten*be, és ott hűtsék be a bort.

– Nézzétek csak a holdat, milyen nagy és aransárga, akár a jól megsült tükörtojás. Ezt meg kell kóstolnunk! – Aztán elsétáltak az *Englischer Garten*be, a flaskót pedig egy zsinorra fűzve vidáman végighúzták az Isar hideg vizében. Alex magával hozta a balalajkát, és énekelni kezdett. Hans gitározott, Willi pedig az ujjával füttyült. Pillanatok alatt magukkal ragadta őket a jókedv, s daloltak vidáman, vadul, önfeledten.

Sophie ezen az éjszakán bátyjánál aludt. Az egész estét még egyszer végiggondolta. A fiúk először a kórházi szolgálatukról beszéltek, amelyet a szünidőben teljesítettek.

– Nincs szebb, mint ágytól ágyig menni, és a veszélyben forgó életet kézben tartani. Ilyenkor vannak pillanatok, amikor határtalan boldog vagyok – mondta Hans.

– De nem örülség – kérdezte mindjárt valaki –, hogy miközben mi a tantermekben ülve tanuljuk, hogyan kell gyógyítani az embert, addig az államhatalom naponta számtalan fiatal emberéletet kerget a halálba? Hát mire várunk tulajdonképpen? Amíg egy szép napon a háborúnak vége lesz, és minden nép ujjal fog ránk mutogatni mondván, hogy mi egy ilyen kormányt minden ellenállás nélkül elviseltünk?

Kihullott végre tehát a szó, hogy „ellenállás”. Sophie-nak már nem jutott eszébe, hogy ki mondta ki elsőnek. De azt tudta, hogy minden európai országban felütötte a fejét, ahol Hitler uralma alatt a népek elnyomás, félelem és állandó rettegés alatt éltek.

Már majdnem aludt, amikor még egyszer végigfutott gondolatban Gottfried Keller költeményén, és szinte látta Németország fölött a kék eget, tele szállongó, földre hulló röpcédulával.

– Jó lenne egy sokszorosítógépet szerezni –, hallotta hirtelen Hans hangját.

– Hogy mondtad?

– Semmi, Sophie-kám, felejtsd el, nem akartalak zavarni.

Egy fiatal evangélikus teológus révén birtokunkba jutottak annak idején bizonyos, a kereszténység alapjait érintő titkos iratok, amelyeket az állam érdekében szerkesztettek, hogy majd a végső győzelem után elővegyék és alkalmazzák.

Elképesztő és aljas elgondolások voltak ezek, melyeket a közvélemény tudta nélkül, a frontokon szenvedő katonák háta mögött titokban terveztek.

Éppen ilyen óvatossággal készítettek elő egy rendeletet lányok és asszonyok ellen. A háború után nekik kellett volna jóvátenni ezt az iszonyatos embervesztességet egy éppen olyan tervszerű mint gyalázatos népesedéspolitika megvalósításával. Giessler kerületi párttitkár egy egyetemi diákgyűlésen már figyelmeztette a nőhallgatókat, hogy amíg a háború tart, ne az egyetemen csavarogjanak, hanem „ajándékozzák meg a Führert egy gyermekkel.”

Ebben az időben a diákok fölfedeztek egy tanárt, aki, mint ahogy valaki jellemezte, a „legjobb falat” volt az egész egyetemen. Ez Huber professzor volt, akinél Sophie filozófiát hallgatott. De ott szorongtak nála az orvostanhallgatók is, és az embernek idejében ott kellett lennie, ha helyet akart magának szereznie. Előadásainak témája Leibniz és teodiceája volt. Pompás előadások voltak ezek. A teodicea az Isten igazságosságát tárgyaló tudomány, a filozófiának nagy, és sok nehézséget feltáró fejezete. Különösen egy háború idején. Mert egyáltalán merre keressük Isten nyomait egy olyan világban, amelyben dühöng az emberölés és a zsarnokság.

*Kurt Huber, a filozófia és pszichológia professzora.
Született 1893. október 24-én Münchenben. Kivégezték 1943. július 13-án.*

Amint azonban egy tanár, mint Huber, ezekre rámutatott, valóságos élménnyé vált magyarázata, mert kitűnő ügyességgel világított meg egy olyan jelent, amelyben Istenre nemcsak, hogy rá se hederítettek, de egyenesen ki akarják irtani. Nem sokáig tartott, míg Hans megismerkedett Huber professzorral, aki maga is eljött olykor körükbe és eldiskurált velük. Hallgatóinak problémái az ő számára is égető problémákat jelentettek. És habár haja ősz volt már, gondolkodásmódja hasonlított az övékéhez.

Alig hat hétre, hogy Sophie Münchenbe érkezett, valami egészen rendkívüli esemény kavarta fel az egyetem nyugalmát. Röpcédulák jártak kézről kézre, röpcédulák, amelyeket sokszorosítógéppel készítettek. Az egyetemisták soraiban feltűnő nyugtalanság támadt. A diadalérzés, és lelkesedés, a düh és megvetés hullámai csapódtak egymásra. Sophie titokban örült, amikor hallott a történekről. Hát mégis volt valakinek bátorsága valamit csinálni! Kíváncsian vett kezébe egy lapot, és olvasni kezdte:

A Fehér Rózsza röpcédulái – állt legfőképpen írva a cédulán. – „Fejlett kultúrájú néphez semmi sem méltatlanabb, mint hogy ellenállás nélkül eltűrje egy felelőtlen, sötét hajlamokkal terhelt uralkodó klikk kormányzását...”

Sophie szemei gyorsan futottak tovább a sorokon:

„Ha mindenki a másokra vár, kímélet nélkül és föltartóztatlanul el fog érni bennünket a bosszúálló nemezis, amikor majd az utolsó áldozat is eltűnik céltalanul a telhetetlen démon torkában. Ezért most, ebben az utolsó órában minden egyes embernek, mint a keresztény és nyugati kultúra hordozójának felelőssége teljes tudatában küzdenie kell úgy, ahogy tud, dolgoznia kell az emberiség ostroma, a fasizmus és az abszolút állam mindennemű hasonló rendszere ellen. Tanúsítsatok passzív ellenállást –, *ellenállást* – ott, ahol éppen vagytok; álljátok útját az ateista háborús gépezet továbbterjedésének, mielőtt túl késő lenne, mielőtt utolsó városunk is Kölnhöz hasonlóan romhalmazzá válna, mielőtt népünk utolsó fia is elvérezne valahol egy kalandor vétkes fennhíjázása miatt. Ne feledjétek, hogy minden nép

olyan kormányt érdemel, amilyent eltűr maga fölött...”

Sophie számára e szavak úgy tetszettek, mintha a saját gondolatai volnának. Gyanú ébredt föl benne, és erős kézzel markolt a szívébe. Hans kijelentése a múltkor a sokszorosítógépről talán mégse csak egy futó megjegyzés lett volna? De nem, nem, ez lehetetlen!

Amikor Sophie az egyetem épületéből kilépett a napfényben fürdő utcára, ismét szorongás lett úrrá fölötte. Hogy születhetett meg fejében ez az értelmetlen gyanúsítás? Münchenben most minden utcasarkon a titkos összeesküvésről suttogtak.

Néhány perccel később ott állt Hans szobájában, és érezte a jázminnak és a cigarettának összekeveredett illatát. A falakban modern francia festők reprodukciói gombostűkkel feltűzdelve. Sophie ma még nem látta a bátyját, aki valószínűleg a klinikán volt. Itt akarta megvárni. A röpcédulát már el is felejtette. Közben belelapozgatott az asztalon nyitva heverő könyvekbe. Lám, itt egy hely, olvasójegy betéve, a lap szélén halvány ceruzajelzés. A könyv régimódi klasszikus kötet Schillertől, a felütött oldalon Lykurgus és Solon törvényhozó tevékenységéről van szó:

„Mindent inkább fel szabad áldozni az állam érdekében, csak azt nem, amit az állam maga is mint eszköz szolgál. Az állam maga sohasem lehet cél, hanem csak mint feltétel lényeges, melynek lévén az emberiség eléri célját, és az emberiségnek a célja semmi más, mint az ember összes képességének kiművelése, a haladás maga. Ha egy állam rendje megakadályozza, hogy az összes képesség, amely az emberben rejlik, kibontakozhassék, ha útját állja a szellem szabad szárnyalásának, akkor ez az állam káros és elvetendő, ha egyébként még oly átgondolt vagy a maga módján még oly tökéletes is...”

Hol olvasta ezeket a szavakat, talán csak nem ma? – A röpcédula! Abban álltak ezek a mondatok. A pillanat gyötrelmesen sokáig tartott, amíg Sophie fölocsúdott. Fojtogató félelem szállta meg, és végtelenül nagy szemrehányás támadt benne Hans iránt. Miért éppen neki kellett ezt tenni? Nem gondolt apjára és otthon élő szeretteire, akiket már anélkül is éppen elég veszély fenyeget? Miért nem bízta ezt a dolgot politikusokra, olyan emberekre, akiknek elég tapasztalatuk és rutinjuk van az ilyesmiben? Miért nem vigyáz magára és életére éppen ő, aki oly kitűnő tehetséggel van megáldva? Hiszen még oly sokra vihetné az életben! A legborzasztóbb azonban az, hogy most teljesen kiszolgáltatta magát. Tettével föladta a biztonság utolsó bástyáját is. Ettől kezdve a kockázatok veszélyes talaján jár, a lét peremén, abban a borzalmas zónában, amelyben lépésről lépésre kell kivívni és megteremteni az emberek számára az új világot.

Sophie megpróbált úrrá lenni félelmén. Megpróbált többé nem gondolni a röpcédulára és az ellenállásra. Csak bátyjára gondolt, akit szeretett, aki most egyenesen a veszébe rohan. Most hagyja őt magára? Nyugodtan üljön és nézze, amint Hans a szakadék szélén táncol? Nem éppen most kellene melléje állni?

Istenem, talán még mindent meg lehetne állítani? Talán el lehetne még ragadni ebből a környezetből biztosabb helyre, s megmenteni őt szüleinek és önmagának? De pontosan tudta: bátyja már átlépett azokon a korlátokon, melyekkel az emberek kényelmessé és biztonságossá rendezik be életüket. Számára már nincs többé visszaút.

Végre megjött Hans.

– Tudsz te arról, hogy honnan vannak a röpcédulák? – kérdezte Sophie.

– Sok mindent jobb ma nem tudni, nehogy másokat bajba keverjen az ember.

– De Hans, egyedül nem lehet ilyen dolgokat megszervezni. Hogy ma még csak egy embernek szabad tudnia erről a dologról, mégis azt igazolja, milyen hatalmas az az erő, amely ezt véghezvitte, hogy még a legszorosabb emberi kapcsolatokat széttepje, és minket is elszigeteljen egymástól. Egyedül nem fogsz tudni velük szembeszállni.

Az ezt követő időszakban rövid egymásutánban három további felhívása jelent meg a Fehér Rózsának. Felbukkantak az egyetem falain kívül is, ott lebegtek egész München fölött és sokhelyütt a levélszekrényekben. Aztán nem jelent meg több röpirat.

Harmadik rész

A diákszázadban elterjedt a hír, hogy a szemeszterközi szünetben az orvostanhallgatókat az orosz frontra vezénylik. Ez a híresztelés röviddel a félév lezárása előtt egy éjszaka leforgása alatt valósággá vált. Egyik napról a másikra menetkész állapotban kellett lenniük.

Oroszországba indulás előestéjén újra összejöttek a barátok. Meg akarták ünnepelni a búcsút. Huber professzor is eljött, és magával hozott még néhány megbízható hallgatót. Habár már több hét volt a hátuk mögött, mégis mindannyian még a röpcédulák keltette hatás benyomása alatt álltak. Időközben Sophie-hoz hasonlóan másokat is beszerveztek a felelősségterhes munkába. Ezen az utolsó estén még egyszer mindent alaposan át akartak tekinteni és megbeszélni. Végül is a következőkben egyeztek meg: Ha szerencsájuk lesz, és Oroszországból visszatérhetnek, A Fehér Rózsa tevékenységét ki fogják szélesíteni, és az eddigi merész kezdeményezést alaposan átgondolt, kemény ellenállássá fejlesztik. Mindannyian egyetértettek abban, hogy a baráti kört bővíteni kellene. Mindegyikük a legnagyobb körültekintéssel puhatolja ki, barátai vagy ismerősei közül ki lenne elég megbízható ahhoz, hogy a titkos tevékenységbe beavassák. Mindenkinek legyen meg a maga fontos részfeladata, a szálaknak pedig Hans kezében kell összefutnia.

– Az lesz a feladatunk – szolt Huber professzor –, hogy oly hangosan és érthetően kiáltunk bele a német éjszakába az igazságot, amennyire csak lehetséges. Meg kell kísérelnünk felszítani az ellenállás szikráját, amely ott szunnyad a becsületes német szívek millióiban, hogy világosan és bátran lángoljon. Az egyes embereknek, akik egyedül és elszigetelten álltak szembe Hitlerrel, érezniük kell, hogy a hasonló gondolkodásúak hatalmas tábora áll mögöttük. Ezáltal erőre és bátorságra kapnak, és kitartóvá lesznek. Ezenkívül meg kell kísérelniük, hogy az olyan németeket, akik még nincsenek tisztában kormányunk sötét szándékaival, felvilágosítsuk, és felébresszük bennük az ellenállás szellemét. Talán sikerülni fog még az utolsó órában a zsarnoki uralmat leráznunk, és kihasználhatjuk majd a csodálatos pillanatot, hogy a többi európai népekkel összefogva egy új, emberibb világ megteremtéséhez fogjunk.

– És ha nem fog sikerülni? – hangzott el egy kérdés.

– Én nagyon kétlem, hogy egyáltalán lehetséges lesz-e a félelemnek és rettegésnek e vassá merevedett falait megrohamozni, amely egyébként is minden megmozdulásra való hajlandóságot már csírájában elfojt.

– Annál inkább meg kell próbálni – válaszolt szenvedélyesen Christl. – Akkor magatartásunk, odaadásunk legyen példa rá, hogy nem halt ki még az emberi szabadság utáni vágy. Egyszer magasra kell tartani az emberit, hogy egy napon kitörhessen és győzedelmeskedjék. Meg kell kockáztatnunk ezt a *nem*-et szemébe kiáltani egy olyan hatalomnak, mely magát főnnéházva az ember legbensőbb és legszentebb énje fölé állítja, és akik ellenállnak neki, azokat irgalom nélkül ki akarja irtani. Hozzá kell ehhez látnunk életünk érdekében. A felelősséget le nem veheti rólunk senki. A nemzetszocializmus kártékony nemzeti betegség. Ennek esett áldozatul népünk. Nem hallgathatunk és nem nézhetjük tétlenül, amíg lassan és teljesen szét is bomlasztja.

Sokáig ültek még együtt ezen az éjszakán. Az elgondolások, vélemények pro és kontrájából alakították ki azt a világos álláspontot, amely szükséges volt ahhoz, hogy belsőleg is megerősödjének. Mert nem csekély erőfeszítésbe került az ár ellen úszni. Még nehezebb és elkésztőbb volt számukra az, hogy ugyanakkor saját népük katonai vereségét is kívánniuk kellett; ez kínálkozott egyetlen lehetőség gyanánt arra, hogy a nemzet megszabaduljon a parazitáktól, melyek már legnemesebb részeit pusztították.

Aztán a diákok elvonultak. Sophie számára München üressé és idegenné vált. Összecsomagolta dolgait, és elutazott haza.

Alig volt otthon Sophie, amikor apa egyik napon a reggeli postával vádiratot kapott, a különbíróasztól. Aztán megrendeztek egy pert, amelyben apánkat négy hónapi fogházbüntetésre ítélték. Apa börtönben, a testvérek és barátok valahol messze Oroszországban, elérhetetlenül távol...

Néma csend honolt a házban. Sophie mégis örült, hogy itthon lehetett. Olyan volt ez, mintha e zürzavaros idő mély és félelmetes vizei fölött egy hajón lebegne. Egy hajón, amely néha megremeg, melyet gyakran csak apró kis csónaknak érzett, amely ki van téve a sötétben leselkedő és kiszámíthatatlan hullámok támadásainak.

Egy vihar alkalmával egy kisfiúval – aki vele egy házban lakott, és akit Sophie nagyon szeretett – kifutottak, hogy a száradni kiterített fehérneműt beszédjék. A kisfiút azonban egy hatalmas mennydörgés után elfogta a félelem. Sophie a villámhárítóra mutatott és elmagyarázta jelentőségét.

– De vajon tud-e a jó Isten a villámhárítóról? – kérdezte ezután a kisfiú.

– Ő minden villámhárítót és sok mindent tud, különben nem maradna kő kövön ezen a földön. Semmi szükség arra, hogy félj.

Időnként meglátogatták anyát a régi barátok, a diakonissza nővérek Schwäbisch-Hallból. Egy nagy gyógyintézet volt ott elmebeteg gyerekek számára.

Egy nap ismét eljött hozzánk egy nővér szomorúan, elcsüggedve, és mi nem tudtuk, hogyan segíthetnénk búján. Végül is elmesélte bánatának okát. Egy idő óta az SS-ek⁷ teherautókkal csoportokban szállítják el védenceiket és elgázosítják.

Miután az első csoport a titokzatos utazásról nem tért vissza, a gyerekeken úrrá lett a nyugtalanság, és kérdezősködni kezdtek.

– Néni, kérem, hová mentek azok az autók?

– Az égbe, kisfiam – felelték a nővérek tehetetlen tanácstalanságukban. Ettől kezdve énekelve szálltak be a kicsik a szokatlan külsejű kocsikba.

– De csak a holttestemen keresztül – jelentette ki valamelyik hasonló intézetnek az orvosa. Nem tudni, mi történt azután vele.

Egyszer egy katona jött meg Oroszországból szabadságra. Az ő gyermeke is hasonló betegségben szenvedett. Az apában élt a remény, hogy egyszer majd az ő gyermeke is visszanyeri szellemi épségét. Szerette az ártatlan teremést, ahogy szülő csak szeretheti saját gyermekét. És amikor hazaérkezett Oroszországból, tudomására hozták, hogy gyermeke már nem él.

Egy szerencsés véletlen folytán Hans a fronton öccse közelébe került. Volt öröm és meglepetés, amikor a messze orosz földön egy jól ismert hang Werner után kérdezősködött a bunker előtt.

Hans verőfényes nyárvégi napon értesült apja elítéléséről. Azonnal lóra szállt, és elindult Wernerhez.

– Levelet kaptam otthonról – és átnyújtotta öccsének. Ez csak olvasta, és egy szót sem szólt. Összehúzott szemmel a távolba nézett, és csak hallgatott. Hans ekkor hirtelen öccse

⁷ SS, Schutzstaffel, védőosztály

vállára tette kezét, és így szólt hozzá:

– Nekünk ezt másképpen kell elviselnünk, mint a többieknek. Ez nekünk kitüntetés!

Hans lassan visszalovagolt századához. Szívét határtalan szomorúság és ugyanakkor mélységes béke töltötte el. Felszakadtak benne az emlékek.

Transzportjuk egy alkalommal egy lengyel állomáson tartózkodott néhány percig. Láta, amint a vasúti töltésen nehéz férfimunkát végezve asszonyok és fiatal lányok, kezükben súlyos vassíneket cipelve görnyedeznek. Mellükön a hatágú sárga csillagot viselték. Hans kiugrott a kocsiból, és odament az asszonyokhoz. Az első sorban egy fiatal, lesoványodott lány volt, keskeny, törékeny kezekkel, intelligens, szép arccal, melyből kimondhatatlan szomorúság sugárzott. Hirtelen nem tudta elgondolni, mivel tudna segíteni a szerencsétlenen. Ekkor eszébe jutott a csak szükség esetén elfogyasztható tartalékcsomagja, a csokoládéból, szőlőből és dióból álló keverék, és ezt nyújtotta oda. A kislány azonban egy ingerült, de végtelen büszke mozdulattal visszadobta a lába elé. Hans fölvette, s kedvesen csak annyit mondott a lányra mosolyogva:

– Olyan szívesen szerettem volna vele önnek egy kis örömet. – Aztán lehajolt, szakított egy szál margarétát, és a csomaggal együtt újra a lányka lábai elé rakta. De a vonat már elindult, s Hansnak föl kellett ugrania. Az ablakból még látta, amint a lány ott áll, a vonat után néz, hajában a fehér margaréta.

Tekintete találkozott egyszer egy zsidó aggastyánéval, aki egy menetoszlop végén vánszorgott a kényszermunkára. Finom, tudósábrázat volt ez az arc, de oly mélységes szenvedés áradt belőle, amilyent Hans még sohasem látott. Tanácstalanul nyúlt cigarettatárcája után, és észrevétlenül az öreg kezébe nyomta. Nem lehetett elfeledni a boldog hálának azt a pillantását, amely ezekben a fáradt szemekben kigyulladt.

És visszaemlékezett egy tavaszi napra. Még otthon történt a kórházban. Egy sebesültet bocsátottak el, akit nagynehezen tudtak csak összefoltozni. Röviddel az elbocsátás után sebei érthetetlen módon újból vérezni kezdtek, és a vérzés nem akart szűnni. A seb közel volt a nyaki ütőérhez, így nem volt más hátra, mint az ütőeret kikeresni és elszorítani. De minden igyekezet hiábavalónak bizonyult. A férfi az orvosok kezei között vérezett el. Hans megrendülve hagyta el a műtőszobát. A folyosóra lépve összetalálkozott az elvérzettnek feleségével, aki gyógyult férjéért jött, hogy magával vigye. Boldogan, mosolyogva várakozott, kezében nagy tarka virágcsokrot tartogatva.

Mikor, végre mikor ismeri már fel az állam, hogy ne legyen számára fontosabb ügy, mint a kisemberek millióinak boldogsága és öröme? Mikor enged már végre egyszer azokból az eszközökből, amelyek kihagyják a számításból az emberi életet? Mikor látja be végre a hatalom, hogy a legjelentéktelenebbnek tűnő, legfáradságosabb lépés is többet jelent mind az egyes ember mind a népek számára, amennyiben ez a lépés a béke érdekében történik, mint a leghatalmasabb győzelem a csatatéren?

Hans az apjára gondolt, aki a börtönben szenvedett...

Amikor Hans 1942 késő őszén barátaival együtt Oroszországból visszatért, apja is szabadlábban volt már.

A harctéren és a kórházakban szerzett élmények Hansot és barátait érettebbé, férfiasabbá gyúrták. Most még világosabban és tisztábban látták, hogy ezzel az állammal és pusztító örületével szembe kell szállni. A saját szemükkel is láthatták, hogy ott kint az emberélet mily hallatlanul nagy mértékben van kitéve a kockázatnak, és pusztul el pillanatok alatt. De ha már egyszer kockáztatjuk az életünket, akkor miért nem az igazságtalanság ellen, amely már az

egekig kiált?

Most, visszatértük után azon a bizonyos búcsúestén tett elhatározásukat még komolyabban vették.

Testvérem lakásához közel volt egy kis hátsó udvari ház szép nagy műteremmel. A művész, aki igen közel állt ehhez a körhöz, a rendelkezésükre bocsátotta, amíg ő maga a fronton szolgál. Egyébként senki sem lakott a házban. Itt azután gyakrabban találkoztak. Sokszor éjszaka jöttek össze, és dolgoztak órákig a sokszorosítógépen a műterem pincéjében. Nagy türelempróba volt számukra a sok ezer röpcédula lehúzása. De ugyanakkor eltöltötte őket a nagy megkönnyebbülés, hogy végre kiléphettek a tétlenségből, a passzivitásból, és most dolgozhatnak. Olykor egész éjszakát voltak képesek vidáman munkával tölteni. Ezt az örömet azonban beárnyékolta az idegeket pattanásig feszítő elővigyázatosság. Fájdalmasan tapasztalták, mennyire egyedül vannak, és talán még a legjobb barátai is elszörnyedve húzódnának el tőlük, ha erről tudomásuk volna. Még ha csak tudtára jutott is valakinek ilyesmi, már ez önmagában óriási veszélyt jelentett az illető számára.

Ezekben az órákban tisztában voltak azzal, hogy a szakadék fölött a kötélén táncolnak. Mert ki tudhatta, nincsenek-e már is a nyomukban? Avagy a szomszédok, akiket gyanútlanul üdvözöltek, nincsenek-e már rég beszerelve elfogatásukra? Ki tudhatta, hogy aki az utcán mögöttük jön, nem őket követi-e, s nem szereztek-e meg már róluk az ujjlenyomatot? A kemény kőkockával kirakott város törékeny padlóvá vékonyodott lábuk alatt, s egyikük sem tudhatta, holnap nem szakad-e le alattuk. Minden nap, amelynek megérték a végét, az élet különös ajándéka volt, és minden éjszaka, amely rájuk sötétedett, meghozta a szorongást a holnapért. Csak az alvás volt az egyetlen irgalmas védekezés. Néha-néha hatalmas erővel ragadta meg őket a vágy, hogy csak egyszer rázhassák le magukról ezt a szörnyű és veszélyes feladatot. Voltak percek és órák, amikor minden képtelennek látszott, amikor összecsaptak fejük fölött a bizonytalanság és a félelem toronymagas hullámai, hogy bátorságukat eltemessék. Ilyenkor nem maradt más hátra, minthogy magukba szálltak, abba a mélybe, ahol egy hang azt súgta, hogy amit tesznek, az helyes, és meg kellene tenniük akkor is, ha az egész világon egyedül állnának is céljaikkal. Én azt hiszem, ezeket az órákat kötetlen párbeszédben tölthették Istennel, akit egész ifjúságukban hűen követtek, akit minden tettük, vágyuk és törekvésük mögött oly lázasan kerestek. Ebben az időben vált Krisztus igazán testvérükké, aki mindig mellettük állt, közelebb mint a halál. Közelebb mint az út, melyről nem volt visszalépés; mint az igazság, amely oly sok kérdésre választ adott; mint az élet, a csodálatos, nagy élet!

A röpiratok előállítását követően további feladatot jelentett azok terjesztése, hogy lehetőleg minél több városba eljussanak, hatásuk minél átütőbb legyen. Soha életükben nem csináltak ehhez hasonlót. Mindent jól át kellett tehát gondolni, és ki kellett próbálni. Melyik a legalkalmasabb mód arra, hogy a lakosság a röpcédulákhoz jusson? Hová helyezték el, hogy lehetőleg minden szem észrevegye, viszont a tettesnek nyoma vesszen? Becsomagoltak, és veszélyes szállítmányukkal elutaztak a nagyobb délnémet városokba, Frankfurtba, Stuttgartba, Bécsbe, Freiburgba, Saarbrückenbe, Mannheimba és Karlsruheba röpcédulákat terjeszteni.

A vonaton egy nem szembeötlő helyen kellett rakományukat elhelyezni, hogy ne tűnjék fel a cirkáló katonai őrzőjáratoknak, a bűnügyi rendőrségnek vagy a Gestapónak, amely gyakran az utasok poggyászának tartalmát is ellenőrizte a vonatokon. A városokban, ahova gyakran éjszaka érkeztek, és légiriadóba kerültek, arra kellett törekedniük, hogy feladatukat minél ügyesebben és sikeresebben hajtsák végre. Micsoda diadalérzés volt, ha egy ilyen szerencsésen végződő kaland után megkönnyebbülve alhattak hazafelé a vonaton, fejük felett a csomagtartón tudva a már üres és már veszélytelen koffert. De micsoda szorongás lett úrrá rajtuk, ha egy-egy szempár kicsit hosszabb ideig szegeződött rájuk. Mekkora izgalmat

jelentett, ha néha egy idegen lépett hozzájuk, s mily megkönnyebbülést, ha továbbment. Szív és ész, érzelem és értelem dolgoztak itt szakadatlanul, hogy vajon számbavettek-e minden lehető körülményt, amely nyomukat eltünteti. Életük félelemben és rettegésben, örömben és jókedvben, kétségek közt és harcias elszántságban telt napról napra.

Az újságokban mind sűrűbben jelentek meg értesítések halálos ítéletekről, melyeket a népbíróság hozott azok ellen, akik – akár csak szóban is – szembefordultak a zsarnoksággal. Ma egy közismert zongoraművész, holnap egy mérnök, egy munkás vagy egy gyárigazgató volt volt soron. Akadt köztük pap, főiskolás vagy magasrangú katonatiszt, mint például a vezérezredes Udet, aki abban a pillanatban lebukott, mihelyt kellemetlenné vált nekik. Emberek tűntek el hangtalanul a színről, kialudtak, mint viharban a gyöngye gyertyaláng. És akit nem tudtak hangtalanul eltüntetni, azt díszes állami pompával kísérték utolsó útjára. Még ma is jól emlékszem Rommel temetésére. Habár mindenki előtt nyílt titok volt, hogy Hitler titkosrendőrei kényszerítették az öngyilkosságra, Ulmban mégis mindenkit, a legkisebb gyerektől a legöregebb SS-ig, akiknek csak barna uniformisuk volt, felszólítottak a megemlékezésben való részvételre. Még emlékszem rá, amint a zászló előtt elsurrantam anélkül, hogy tisztelegtem volna.

Az újságok utolsó oldala tele volt az elesettek vaskereszttel díszített névsorával. Olyannak tűntek ezek az oldalak, mint valóságos temetők. Csak a címlapoknak volt karakterük. Ott még mindig ilyeneket olvashattunk öles betűkkel, hogy mint például: „Gyűlölet a mi imádságunk – és győzelem a jutalmunk.” A sorok vastag, vörös csíkkal aláhúzva úgy hatottak, mintha felvágott erek lettek volna.

Gyűlölet a mi imádságunk...

Mi továbbmasírozunk, ha minden rombadől is...

A napilapok a sok gyászjelentéssel aknamezőhöz hasonlítottak. Jobb volt nem átfutni rajtuk. Mint egy aknamező, olyan volt az egész korszak, egész Németország – szegény, drága, árnyékba borult hazánk.

Az újságok hallgatók és szűkszavúak voltak, persze nemcsak a papírhiány miatt. Az volt az egyetlen feladatuk, hogy a német szellem totális elködösítésének programját teljesítsék. Egyetlen szóval sem említették azt a falusi papot, akit azért hurcoltak el, mert a vasárnapi Miatyánkba nyilvánosan belefoglalt egy hadifoglyot, aki falujában végzett kényszermunkát. Egyetlen szóval sem adtak hírt arról, hogy naponta nem egy, hanem a halálos ítéletek tucatját hozzák. A folyóiratok és szemlék nem jártak szemlén a börtönökben, amelyek zsúfolásig tele voltak, bár a bentlakók már árnyékhoz és csontvázakhoz hasonlítottak inkább, mint emberi lényekhez. Nem látták ezeket az arcokat, nem hallották a kalimpáló szíveket, a néma sikolyt, amely egész Németországban végighasított. Nem írtak arról a fiatalasszonyról, aki a bombatámadások után egyetlen épen maradt kis bőröndjében cipelve halott gyermekét, bolyongott Drezda utcáin, keresve egy temetőt, hová halott magzatát elföldelhesse.

Nem akartak tudni arról az egyszerű német katonáról, akit az orosz front közepén elfogott a rémület, amikor látta, hogy egy anya a legjobbindulatú lebeszélés ellenére is visszamegy a pergőtűzbe, hogy halott gyermekét kezénél fogva maga után vonszolja.

Az újság nem hallott arról a beszélgetésről, amely apámnak egy barátja és egy börtönlelkész között folyt le egy üdülőhelyen, ahol a lelkészt idegösszeroppanással kezeltek. Naponta legkevesebb hét halálraítéletet kellett a veszthelyre kísérnie. Az újság nem látta annak a fogolynak fakó, halottszürke arcát, aki büntetésének letöltése után sugárzó örömmel jelent meg a portán, hogy átvegye ingóságait és elbocsátólevelét, ehelyett azonban megkapta a beutalóparancsot egy koncentrációs táborba.

Néha valóságos csodának tűnt, hogy eljött a tavasz. De a tavasz mégis itt volt, és virággal ajándékozta meg ezt az üres, racionalizált világot, és reménnyel töltötte el a szíveket. Az utcán gyerekek játszottak, és egy müncheni villamoson ismerős melódiát dudorászott néhány kisdíák: „Minden elmúlik egyszer, minden végéhez ér –, Hitler és pártja se soká él.” A felnőttek azonban nem mertek nevetni, pedig látszott rajtuk, mekkora felszabadulást jelentett volna ez számukra.

Egyik este Sophie sokáig várt Hansra. Újabban közösen béreltek egy kétszobás lakást. Háziasszonyuk többnyire vidéken tartózkodott, mert félt az éjszakáinként München fölött köröző bombázóktól. Sophie csomagot kapott hazulról, tele almával, vajjal, egy nagy adag lekvárral, hatalmas füzér kaláccsal és sok apró süteménnyel. Elképzeltetetlen gazdagság ebben a kiéhezett világban! A közös vacsora ma valóságos ünnep lesz! Sophie várt, várakozott. Vidám volt, mint már régóta nem. Megterítette az asztalt, a tea is kezdett már forrni, és betöltötte illatával a szobát. Besötétedett. Hansnak semmi nyoma. Sophie örömteli várakozását növekvő nyugtalanság váltotta fel. Legszívesebben körültelefonálta volna barátait, hogy megtudja, kinél van a bátyja. De ezt nem lehetett. A Gestapo ellenőrzött minden vonalat. Leült hát íróasztalához. Megpróbált egy kicsit rajzolgatni. Ugyanis olyan régen jutott ehhez. Utoljára Alexszel a múlt nyáron. Hiába, ez a szörnyű kor minden olyan ténykedést elsorvaszt, amely nem a pusztá létharc. Asztalán most egy kézirat feküdt, egy kis mese, amelyet gyermekkorukban találtak egyszer ki a maguk szórakoztatására.

Ezt nővére most lejegyezte és elküldte, hogy Sophie rajzokat készítsen hozzá. Mindig nagy kedve lett volna egy képeskönyv összeállítására. De most képtelen volt rajzolni. Az aggódó várakozás teljesen fölemésztette fantáziáját. Miért nem jön még Hans? Bármire próbált is gondolni, nem talált kiutat. Az egész világot a szorongás fojtogató ködfelhője borítja. Át tud törni még egyszer ezen a napsugár? Anyja képe jutott eszébe. Időnként megjelent egy fájdalmas vonás a szeme és szája körül, amikor valamire már nem talált szavakat. Istenem, hány ezer meg ezer anyának az arcán jelenik meg ma ez a fájdalmas vonás...

Ekkor írta be Sophie kis naplójába: „Sok ember szinte abban a hiszemben van, hogy az utolsó időköt éljük. Minden jel arra mutat, hogy ez el is hihető. De vajon nem mellékes-e az, hogy hiszünk benne vagy sem? Mert minden korban és minden embernek nem kell-e állandóan azzal számolnia, hogy a következő pillanatban számot fog adni életéről Isten előtt? Honnan tudom, hogy a következő pillanatban élek-e még? Egy bomba ma számomra mindennek véget vethet. És felelősségem akkor se lenne kisebb, ha maholnap a földdel és a csillagokkal együtt pusztulnék is el. Nem tudom megérteni, hogy egyes „jámbor” emberek miért aggódnak ma különösen Isten léteért, csupán mert azt látják, hogy a többiek karddal és gyalázatos tettekkel még az ő nyomát is el akarják tüntetni. Mintha Istennek (érzem, mennyire minden az ő kezében nyugszik) nem lenne hatalma a hatalmon. Aggódni csupán az emberek léteért kell, mert ők elfordulnak attól, ami számukra az életet jelenti.”

Ebben az időben érte el a sztálingrádi öldöklés a tetőpontját. Fiatalok ezreit kergették irgalmatlan halálkatlanokba, ahol meg kellett fagyniuk, éhen kellett pusztulniuk, vagy el kellett vérezniük. Sophie maga előtt látta, amint fáradt és elfásult arcok hajolnak sápadt, alvó gyermekek fölé az agyonzsúfolt vonatokon, amelyek a Rajna vidékéről vagy a lebombázott északi városokból érkeztek.

Aquinói Szent Tamás a fürdést és az alvást ajánlotta orvosságként a szomorúság és a bánat ellen. Aludni, igen, aludni, ezt akart most. Nagyon, nagyon mélyen. Mikor aludta ki magát igazából?

Arra ébredt, hogy a folyosóról lépteket és halk nevetést hall. Végre itthon van Hans!

– Nagyszerű meglepetésünk van számodra. Ha holnap végigmegy a Ludwigstrassén, legalább hetvenszer fogod olvasni, hogy *Vessen Hitler!*

– Mégpedig a béke színeivel írva, amelyet nem tudnak egyhamar eltüntetni – fűzte hozzá Alex, aki Hansszal együtt lépett be a szobába. Mögötte föltűnt Willi, és hallgatagon egy üveg bort állított az asztalra. Most jöhet az ünnep! S miközben az átfagyott diákok fölmelegedtek, beszámoltak az éjszaka folyamán elkövetett merész csínytevésről.

Másnap reggel Sophie korábban indult az egyetemre, mint máskor szokott. Kerülőutat tett, és végigment a Ludwigstrassén. Végre megpillantotta nagy betűkkel mázolvva:

Nieder mit Hitler! Vesszen Hitler! Le Hitlerrel!

Amikor az egyetemhez ért, a bejárat fölött ugyanazzal a festékekkel: *Freiheit!* Szabadság! Alatta két asszony foglalatoskodott meszelővel, nyilván, hogy a feliratot eltüntessék.

– Hagyják úgy, ahogy van – szólt nekik Sophie. – Hadd olvassák a többiek is, azért van odaírva. – Az asszonyok a fejüket rázták.

– Nem érteni. – Két orosz nő volt, akit kényszermunkára hurcoltak Németországba.

Miközben megállás nélkül, dühödten tisztogatták a Ludwigstrassét a becstelen felírásoktól, a szikra átpattant Berlinre is. Egy orvostanhallgató, Hansnak a barátja, hasonló módon ellenállási központot szervezett azzal a céllal, hogy a Münchenben fogalmazott röpcédulákat Berlinben is sokszorosítsák és terjesszék. Freiburgban is akadtak egyetemisták, akik a müncheniek bátorságán felbuzdulva cselekvésre szánták el magukat. Később egy diáklány magával vitt egy röpcédulát Hamburgba, ahol talált egy kis csoportot, amely magára vállalta a sokszorosítást és a terjesztést. Így is gondolták Hans és barátai, hogy majd lassan minden nagyvárosban egyik a másik után alakulnak meg az ellenállási gócek, és majd ezekből fog kibontakozni minden oldalról egy általános, mindenre kiterjedő ellenállási szellem.

A házfeliratokat csak nagynehezen tudták eltüntetni, végül is inkább leragasztották őket. Huber professzor azon volt, hogy egy új röpiratot fogalmaz, amely most kiváltképpen az egyetemistákhoz szól. Miközben Hansszal ennek a kiáltványnak az alapeszméjén és gondolatain vívódtak –, mert bele akarták szőni az elnyomott Németország minden gyászát és erkölcsi felháborodását –, Hans különös módon intést kapott, hogy a Gestapo a nyomában jár, és az elkövetkező napokban számíthat a letartóztatásra. Hans hajlott afelé, hogy ezt a homályos és burkolt figyelmeztetést ne vegye komolyan. Talán jó szándékú ismerősei féltették, és vállalkozása veszélyes következményeiről ilyen módon akarták megóvni. Hanem a dolognak éppen ez a befejezetlensége és homályossága taszította a legmélyebb kétségek közé.

Hagyja maga mögött az egész országot minden fenyegető veszélyével, és meneküljön szabad földre, Svájcba? Ez az ő számára, aki edzett sportoló volt és a hegyvidék kitűnő ismerője, nem jelentett volna különös problémát illegális úton a határon keresztül menekülni. Vagy talán nem elégszer élt át a fronton veszélyes helyzeteket, melyekből csak hidegvére és lélekjelenléte segítségével menekülhetett meg?

De mi történne akkor barátaival és hozzátartozóival? Szökése után nyomban gyanúba keverednének, s ő akkor a szabad Svájcban nézné, amint a népbíróság elé, majd a koncentrációs táborba cipelik őket.

Sohasem tudná ezt elviselni. Száz szál is idekötötte, s ez az ördögi rendszer úgy volt megszervezve, hogy egyszerre száz élet is kockán forogna, ha ő kitenne lábát az országból. Neki kell egyedül vállalnia a felelősséget. Itt kell maradnia, hogy a fenyegetettek gyűrűjét minél kisebbre szorítsa, és ha minden kirobban, az egészet magára vállalja.

A következő napokban Hans kettőzött szorgalommal dolgozott. Egyik éjszaka a másik után töltötte barátaival és Sophie-val a műterem pincéjében a sokszorosítógép mellett. Nem volt szabad a Sztálingrád miatti gyász és megrendülés fölött némán és közömbösen napirendre térniük addig, amíg jelét nem adják, hogy ezt a gyilkos háborút nem minden német akarta csak úgy vaktában magára vállalni.

Egy napsugaras csütörtök délelőttre –, ez 1943. február 18-án volt, – annyira

felhalmozódott az anyag, hogy Hans és Sophie, mielőtt elindultak az egyetemre, még egy koffert megtölthettek röpcédulával. Mindketten jó hangulatban voltak és mulattak, amikor a bőrönddel elindultak az egyetemre, habár Sophie az éjszaka azt álmodta, – s ezt nem tudta kiűzni a fejéből – hogy megjelent a Gestapo, és mindkettőjüket elhurcolta.

Alighogy a testvérek elhagyták a lakást, egy barátjuk csengetett az ajtón, sürgős figyelmeztetést hozva magával. De mert a házban senkitől sem tudhatta meg, hogy hová mentek, tovább várt. Talán ettől az üzenettől függött minden.

Időközben mind a ketten az egyetemre értek. És mivel csak éppen néhány perc volt még vissza az óra végét jelző csengetésig, amikor megnyílnak az előadótermek szárnyasajtói, hirtelen elhatározással kint a folyosókon helyezték el a röpcédulákat. A maradékot pedig a legelső emeletről az egyetem hátsó udvarára szórták. Most megkönnyebbülve, el akarták hagyni az épületet.

De ekkor már egy szempár kísérte őket, egy szempár, amelynek gazdája rég nem a maga szívével érzett – egy szempár, amely a diktatúra fényképezőlencséjévé egyszerűsödött. A házmester szemei voltak ezek. Ekkor az egyetem minden kijáratát rögtön lezárták. Ezzel mindkettőjük sorsa megpecsételődött. A gyorsan mozgósított Gestapo azonnal elhurcolta testvéreimet a börtönbe, a hírhedt Wittelsbach-palotába.

Negyedik rész

Megkezdődtek a kihallgatások. Nappal és éjszaka, óráról, órára, szünet nélkül. A világtól elvágva, a barátoktól elszakítva és az afölötti teljes bizonytalanságban, vajon melyikük jutott közülük hasonló sorsra. Egy rabtársa révén értesült Sophie arról, hogy utánuk néhány óra múlva Christl Propstot is beszállították. Erre a hírre ingott meg először lelki nyugalma. Vad kétségbeesés vett erőt rajta. Christl, éppen ő, akire mindig annyira vigyáztak, mert három gyermek apja volt. És Herta, a felesége éppen ezekben a napokban feküdt a legkisebbikkel gyermekágyban. Sophie maga előtt látta Christlt, amikor egyszer Hansszal egy szép szeptemberi napon otthonukban, a bajor hegyekben meglátogatta. Kétéves kisfiát a karján tartotta, és elbűvölten tekintett a tiszta, békés gyermekarcba. Bájos, derék hitvese ezután már a négy fal között sem érzi magát biztonságban. Néhány évvel ezelőtt két testvérének éjnek idején kellett menekülnie a Gestapo elől. Ma sem tudják igazán, élnek-e még egyáltalán. Ha még él ebben az államban a törvényességnek csak egy szikrája, tépelődött kétségbeesetten Sophie, akkor Christl-lel nem történhet, nem szabad történnie semminek!

Akik ezekben a napokban érintkeztek velük: fogolytársaik, a fogházlelkész, a börtönőrök, sőt maguk a Gestapo-tisztviselők is: mind a legmélyebben meg voltak lepve bátorságuktól és nemes magatartásuktól, amely mint valami fény sugárzott belőlük. Derűs nyugalmuk és higgadságuk éles ellentétben állt az egész Gestapo épületében uralkodó ideges feszültséggel. Akciójuk a legmagasabb párt- és kormánykörökben is komoly nyugtalanságot váltott ki. Úgy látszott, a tehetetlen, bilincsbevert szabadság most néma győzelmet aratott a brutalitás és a jogtiprás fölött. És mint kora tavaszi szél, úgy zúgott végig a hírük a börtönökön és koncentrációs táborokon. Haláluk előtti utolsó napjaik és óráik lefolyásáról azoktól értesültünk, akik a börtönben velük voltak.

S ha az apró értesülések mozaikját egy nagy egészé illesztettük össze, eredményként bátor életük hősies befejezésének képét kaptuk. Úgy tűnt, mintha elfojtott évek akarnának ezekben a napokban elszánt helytállás formájában felszínre törni.

Haláluk után a börtönben magamnak is alkalmam volt a szenvedés és bizonytalanság végtelenbe nyúló óráiban testvéreimnek és barátainak szavain, magatartásán elgondolkozni és megkísérelni a gyász és a szomorúság fátylán keresztül egész tevékenységük politikai értelmét fölfogni.

Őrizetbe vételük második napja után már csaknem világossá vált előttük, hogy halálos ítélet vár rájuk, és ennek tudatában levonták a következtetéseket. Kezdetben, amikor a terhelő bizonyítékok súlya alatt védekezési kísérletük még nem omlott össze, más kiutat kerestek: átélni és az önkényuralom bukásával az új élet kiformalásában tevékenyen közreműködni. Még néhány héttel ezelőtt Hansnak is az volt az elképzelése – nyilván az akkor hozott számtalan halálos ítélet hallatára – :

– Ezt minden körülmények között el kell kerülnünk, hogy azután jelen legyünk, mert szükség lesz ránk. Akár börtön, akár koncentrációs tábor, mindegy. De életünket nem szabad veszélyeztetnünk.

Most azonban egy csapásra megváltozott a helyzet. Most már nem volt többé visszaút. Most már csak egyetlen lehetőség maradt: józanul és megfontoltan arra törekedni, hogy minél kevesebben keveredjenek a dologba. És a legteljesebb határozottsággal még egyszer tisztán és világosan megtestesíteni a bírák előtt: a független, szabad, a szellemtől áthatott embert...

Bár semmiféle érintkezési lehetőségük nem volt egymással, mégis összekötötte őket a szilárd elhatározás – melyben mindketten megegyeztek –, hogy mindent magukra vállalnak, csak hogy másokat megmentsenek. A Gestapo emberei meglepéssel dörzsölhették kezüket

a tartalmas, adatgazdag vallomások hallatán. Testvéreim megfeszített igyekezettel tárták fel „bűneiket”, s lehetőleg minél többet vállaltak ezekből magukra. Valóságos versenyfutás volt ez barátaik életéért. És egy-egy megnyert csata után nagy meglepéssel és megnyugvással tértek vissza cellájukba. Ezekben a napokban a létnek egy olyan sajátos szférájában lebegtek, amely már túlesett ezen az életen, de a halál még nem választotta el őket, s ezért még erősen ide voltak kötve.

Már majdnem nevetségesnek és szinte ízléstelennek tűntek azok a rendőri intézkedések, amelyek arra szolgáltak, hogy esetleges öngyilkossági szándékukat megakadályozzák. Cellájukban nem tarthattak egyetlen egy pengét sem vagy más hasonló tárgyat. Sőt még azt sem engedték meg nekik, hogy egyedül lehessenek. Mindig velük kellett lenni egy másik fogolynak is, nehogy egyedül megkíséreljék kioltani életüket. A halálra kijelöltek cellájában vakító fény égett éjjel-nappal.

A felelősség és a gond terhe most mindenekelőtt Hans vállára nehezedett. Vajon sikerül-e neki a vallatások további folyamán is úgy tartania magát, mint eddig? Vajon meg tudja-e őrizni állandó lélekjelenlétét, hogy mindig a helyes választ adhassa, hogy se egy név, se egy, a legkisebb gyanúra is okot adó kijelentés ne csússzon ki száján. Vallomásaikat rendkívül éles figyelemmel kísérték. A rövid szüneteket, amelyeket a kihallgatások között élvezhettek, Hans felszabadult vidámságban töltötte. De utána ismét a barátai miatti szorongás nehéz órái következtek, és végtelen szomorúság töltötte el, hogy saját hozzátartozóitól így kell búcsút vennie...

Végre elérkezett az utolsó reggel. Hansnak még volt néhány meghagyása és üzenete szüleikhez, barátaihoz, s cellatársát kérte meg ezek átadására. Aztán kezét fogott, melegen és csaknem ünnepélyesen.

– Búcsúzzunk el addig, amíg magunk között vagyunk.

Ezután némán a fal felé fordult, és valamit írt a fehér vakolatra. Mélységes csend uralkodott a cellán. Alighogy letette kezéből a ceruzát, már csörögtek a kulcsok, az örök beléptek, kezére bilincset tettek, és elvezették a tárgyalóterembe. A fehér falon ott maradtak a szavak, Goethe szavai, amelyeket apja szokott tépelődő le-följárkálásában maga elé mormolni, melynek pátoszában Hans oly gyakran elmosolygott: *Tép, kínoz bármi, tudj bős daccal állni!*

Ügyvédet fogadni nem volt lehetősége. Bár odacipelték a hivatalos védőt, de ez nem ért sokkal többet, mint egy dróton rángatott figura. Sophie, akár csak két társa, a legcsekélyebb segítséget sem várta tőle.

– Ha bátyámat halálra ítélik, rám sem várhat enyhébb ítélet, mert én is olyan bűnös vagyok, mint ő. – magyarázta az ügyvédnek nyugodtan. Minden erejével és gondolatával bátyjánál időzött, mert sejtette a teher súlyát, mely most testvére vállát nyomja. Szerette volna megtudni a védőtől, hogy Hansnak, mint frontkatonának joga lesz-e a golyó általi halálra. Erre azonban csak bizonytalan választ kapott. Arra a további kérdésére pedig, hogy őt magát a nyilvánosság előtt akasztják föl, vagy nyaktilóval fejezik le, az ügyvéd egyenesen elszörnyedt. Ilyenféle kérdésekhez, még hozzá fiatal lányoktól, egyáltalán nem volt hozzászokva.

Sophie ezen az utolsó éjszakán – leszámítva a kihallgatások idejét – az igazak álmát aludta. Csupán egy alkalommal vett erőt rajta a felindultság. Abban a pillanatban, amikor a vádiratot a kezébe adták. Miután elolvasta, felsóhajtott.

– Hála Istennek!

Ez volt minden, amit mondott. Ezután fölemelkedett fekvőhelyén, és halk, nyugodt hangon rendezgette gondolatait közeli haláláról.

– Micsoda gyönyörű, verőfényes nappal, és nekem mennem kell. De milyen sok embernek kell elpusztulnia ma a csatatéren, milyen sok fiatal, reményteljes életnek... Mit

számít az én halálom, ha azzal, amit tettünk, emberek ezreit sikerült felráznunk és felébreszteniük.

Vasárnap volt. Kint számtalan ember sétált gyanútlanul a rácsok alatt, élvezve a kora tavaszi nap első sugarait.

És amint Sophie ezen utolsó éjszakája után felébred, ágyán ülve elmeséli álmát:

– Napsugaras idő volt, és én egy kisgyereket vittem hosszú, fehér ruhában keresztelőre. A templomhoz az út meredek hegyen vezetett fölfelé. A kicsit szorosan és biztosan tartottam a karomban. Ekkor hirtelen egy gleccserszakadék előtt találtam magamat. Éppen csak annyi időm volt, hogy a gyereket a szakadék túlsó partjára helyezzem – aztán lezuhantam a mélybe.

Mindjárt meg is próbálta fogolytársainak elmagyarázni az egyszerű álom jelentését:

– A gyermek a mi eszménk, amely meg fog valósulni, még oly sok akadály ellenére is. Mi csak az utat készítettük elő, de ezért az életünkkel kell megfizetnünk.

Kis idő múlva az ő cellája is üres. Csak a vádirat maradt ott utána, melynek hátlapjára könnyed mozdulattal csak ennyit írt: *Szabadság*.

Szüleim pénteken, egy nappal testvéreim letartóztatása után szereztek tudomást a történekről. Először egy diáklány, akivel jóbarátságban voltunk, értesítette őket, később pedig egy magát meg nem nevező egyetemista jelentkezett telefonon. Hangja már nagyon szomorúan és sötéten csendült. Szüleim azonnal elhatározták, hogy nyomban felkeresik letartóztatott gyermekeiket, és mindent vállalnak, ami csak erejükből telik, hogy sorsukon könnyítsenek. De mit segíthettek, amikor maguk is meg voltak fosztva minden cselekvési szabadságuktól? A bajnak és a döntésnek ezekben az óráiban az ember azt hiszi, hogy a falakat is szét tudná zúzni.

Mivel közbejött a hét vége, amikor a börtönben semmiféle látogatási lehetőség nincs, szüleim hétfőn utaztak föl Münchenbe öcsémmel, Wernerrel, aki két nappal ezelőtt érkezett meg váratlanul haza szabadságra Oroszországból. A müncheni pályaudvaron már a legnagyobb izgalommal várta őket az az egyetemista, aki telefonon értesített bennünket.

– A legfőbb ideje – mondta. – A népbíróság éppen ülészik, a tárgyalás már javában folyik. El kell készülnünk legrosszabbra.

Erre a tempóra senki sem számított, s mi is csak később tudtuk meg, hogy „gyorsított eljárásról” volt szó, mert a bírák ezeknek az embereknek az azonnali és könyörtelen megsemmisítésével példát akartak statuálni. Anyám bátran megkérdezte az egyetemista fiút:

– Meg kell halniuk?

Amaz kétségbeesetten bólintott, és alig tudta palástolni mély megrendülését.

– Lenne csak egyetlen páncélosom – sóhajtott tehetetlen fájdalmában – és egy maroknyi bátor emberem! Még meg tudnám őket szabadítani. A tárgyalást szétugrasztanám, őket pedig elvinném a határig.

Az igazságügyi palotához siettek, és benyitottak a tárgyalóterembe, amely tele volt náci meghívottakkal. Ott ültek a bírák vörös talárban, középen Freisler, tombolva, dühtől tajtékozva.

Velük szemben csendesen, egyenesen és nagyon magányosan a három fiatal vádlott ült. Válaszaikat bátran és megfontoltan mondták ki. Sophie egyszer azt mondta (különben rendkívül keveset beszélt):

– Amit mi kimondtunk és leírtunk, azt nagyon sokan gondolják. Csak nem merik kimondani.

A három vádlott viselkedése és magatartása olyan nemes jellemre vallott, hogy magát az ellenséges érzületű hallgatóságot is megragadta.

Amikor szüleim megérkeztek, a tárgyalás már a végéhez közeledett. Csaknem hogy éppen a halálos ítélet kimondásakor léptek be. Anyámat egy pillanatra elhagyta az ereje, ki

kellett őt vezetni.

A teremben nyugtalanság támadt, mert apám odakiáltotta:

– Van még egy másik igazságszolgáltatás is!

Anyám gyorsan összeszedte magát, és már minden gondolata arra irányult, hogy kegyelmi kérvényt terjesszen föl, és gyerekeivel mielőbb találkozhasson.

Bámulatra méltó volt, ahogy lélekjelenlétével és bátorságával vigasztalni tudta azokat, akiknek a vigaszára éppen ő szorult volna rá a legjobban. Öcsém a tárgyalás után rögtön odafurakodott hármukhoz, és kezét szorította velük. Amikor megjelentek szemében a könnyek, Hans szelíden a vállára tette a kezét, és csak annyit mondott:

– Légy erős – semmi elérékenyülés.

Igen, semmi elérékenyülés, sem az életben, sem a halálban. Még csak meg sem kísérelték, hogy nemzetiszocialista érzületet színlelve mentsék magukat, vagy egyéb korábbi személyes érdemeket emlegetve áltassák bíráikat. Semmi ehhez hasonlót nem ejtettek ki szájukon. Aki a Harmadik Birodalomban akár csak egyetlen egy ilyen politikai pert is átél, az jól tudja, mit jelentett ez. A halálnak, vagy a börtönnek ebben az ijesztő közelségében ki ne ragadott volna meg mentségre minden egyes szót? Ezeknek a sátáni bírának a színe előtt sokan próbálkoztak azzal, hogy életüket és jövőjük érdekében igazi énjüket, valódi érzületüket elrejtsek.

Végül mindhármuknak megadták szokás szerint a lehetőséget, hogy az utolsó szó jogán a maguk védelmében beszélhessenek. Sophie hallgatott. Christl kegyelmet kért gyermekeire hivatkozva. Felszólalásában Hans is megpróbálta ezt a kérést támogatni és barátja érdekében néhány szót szólni. Freisler bíró azonban durván félbeszakította mondván:

– Ha a saját mentségére nincs semmi mondanivalója, azonnal hallgasson el.

Azokra az órákra, amelyek ezután következtek, nemigen találhatunk szavakat.

Mindhármukat átszállították München-Stadelheimba, az ítéletvégrehajtásra várók börtönébe, amely közvetlen a perlachi erdőség szélén fekvő temető mellett emelkedik.

Itt megírták búcsúleveleiket. Sophie-nak az volt a kérése, hogy még egyszer beszélhessen a kihallgatásait vezető Gestapó-tisztviselővel. Eszébe jutott még valami, amelynek közlésével egyik barátja helyzetén sokat könnyítene.

Christl, aki felekezeti nélküli volt, katolikus papot kéretett. Fel akarta venni a keresztséget, mivel lélekben már régóta a katolikus vallás felé vonzódott. Anyjához írt levelében így ír erről: – Köszönöm Neked, hogy az élettel megajándékoztál. Ha jól meggondolom, ez volt az egyetlen út az Istenhez. Most csak egy ugrással előzlek meg benneteket, hogy aztán előkészítsem számotokra a mennyei fogadtatást...

Közben szüleimnek csodával határos módon sikerült kieszközölniük, hogy gyerekeiket még egyszer meglátogathassák. Ilyen engedélyt egyébként lehetetlen volt megszerezni. Délután négy és öt óra között keresték fel a siralomházat. Akkor még nem sejtették, hogy gyermekeiknek is ez volt utolsó órájuk.

Először Hansot vezették elő. Egyszerű rabruhát viselt. Járása könnyed, egyenes volt. Semmi külső körülmény nem volt képes szokásos magatartásán csorbát ejteni. Arca keskeny volt és megnyúlt, mint valami nehéz küzdelem után; s most sugárzott mindent túlragyogva. Barátságosan áthajolt az elvászto korlát fölött, és mindenkinek kezét nyújtott.

– Nem érzek semmi gyűlöletet, mindenen túl vagyok már, mindenem.

Apám karjaiba szorította, és így szólt:

– Bevonultok a történelembe, mert van még egy másik igazságszolgáltatás. Ezután Hans üdvözlét küldte minden barátjának. Amikor utoljára még egy nevet említett, könny gördült végig arcán, és a korlát fölé hajolt, hogy senki ne vegye észre elérékenyülését. Aztán eltávozott, a félelem legkisebb jele nélkül, eltelve csodálatos és mély átszellemültséggel. Ezután a felügyelő Sophie-t vezette be. Ő saját ruháit viselte. Lassan és nyugodtan jött,

nagyon egyenes tartással (sehol sem tanul meg az ember olyan egyenesen járni, mint a börtönben). Állandóan mosolygott, mintha csak a nap felé nézne. Készségesen és örömmel fogadta az édességeket, amelyeket Hans még az előbb visszautasított.

– Óh, nagyon szívesen, ma még egyáltalán nem ebédeltem.

Egész végig, az utolsó pillanatig leírhatatlan életigenlés áradt belőle. Ő is soványabb volt egy árnyalattal, de arcáról a diadalérzés sugárzott. Bőre friss volt és üde – anyáknak úgy tűnt, még nem volt soha ilyen – ajka sötétpirosan fénylő.

– Most már soha többé nem fogsz a kapunkon belépni – mondta anyánk.

– Óh, az a pár esztendőcske, anyám – válaszolt Sophie. Azután ő is, akár csak Hans, bátran, szilárdan és diadalmasan hangoztatta:

– Mi mindent, de mindent magunkra vállaltunk. – És halkán hozzátette: – Ez nagy hullámokat fog verni.

Ezen a napon az volt a legnagyobb gondja, vajon anyánk hogy fogja elviselni egyszerre két gyermekének a halálát. De most, hogy ilyen bátornak és erősnek látta, teljesen feloldódott. Anyánk még egyszer megszólalt, mintegy biztos támaszt nyújtva:

– Sophie, gondolatok Jézusra!

Sophie komolyan, határozottan, csaknem parancsolóan adta vissza az útravalót:

– Igen, de te is anyám!

Aztán ő is elment – bátran, félelem nélkül, nyugodtan; arcáról egy pillanatra sem tűnt el a mosoly.

Christl már nem láthatott senkit hozzátartozói közül. Felesége a harmadik gyerekkel, első kislányukkal feküdt gyerekágyban. Férfijének tragikus sorsáról csak akkor szerzett tudomást, amikor már nem élt.

És amit a börtönőrök elmondtak:

– Legendába illő bátorsággal viselkedtek. Az egész börtön ennek a hatása alatt állott. Ezért magunkra vállaltuk a kockázatot –, ha kitudódik, súlyos következménye lett volna –, hogy mindhármukat még egyszer összehozzuk egy pillanatra a kivégzés előtt. Azt akartuk, hogy legalább egy cigarettát elszívhassanak utoljára együtt. Pár perc volt ez csupán, de azt hiszem, számukra sokat jelentett. „Nem is gondoltam, hogy ilyen könnyű a halálba menni” mondta Christl Propst. Majd utána: „Néhány perc múlva viszont fogjuk egymást látni az örökkévalóságban. Aztán elvezettük őket. Először a lányt. Úgy ment, hogy a szempillája se rebbent. Mi egyszerűen nem tudtuk felfogni, hogy ilyen egyáltalán lehetséges. A hóhér kijelentette, hogy soha senkit nem látott így meghalni.

És Hans, mielőtt fejét a vérpadra hajtotta, hangosan felkiáltott, hogy az egész börtönépület visszhangzott tőle: *Éljen a szabadság!*

Először úgy tűnt, hogy ennek a három embernek a halálával minden lezárult. Hangtalanul, csaknem teljesen titokban merültek alá a perlachi temető földjébe. Sírjuk fölé csak a kora tavaszi nap néhány sugara hullott.

Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért – szölt a börtönlelkész, aki maga is az ellenállási mozgalomhoz tartozott, és a legnagyobb megértéssel gondozta őket. Miután kezét fogott velünk, a leáldozó nap felé mutatott: „Holnap újra föl fog kelni.”

De rövid idő múlva ismét egyik letartóztatás a másikat érte.

Egy másik perben – erről már csak a börtönben szereztünk tudomást éppen nagypénteken – a börtönbüntetések egész sora mellett három további halálos ítéletet osztott ki a népbíróság: Huber professzora, Willi Grafra és Alexander Schmorellre.

Huber professzor jegyzeteiben – mivel ő a börtönben az ítélethozatal előtt is meg utána is fáradhatatlanul dolgozott tudományos munkáján – található a következő beszédvázlat *A*

vádolt utolsó szava címmel. Mint hírlík, ezek voltak azok a szavak, amelyet a professzor a „népbíróság” előtt – legalább is tartalom szerint – elismétel:

– Mint német állampolgár, mint német főiskolai tanár és mint politikus nemcsak jogomnak, hanem erkölcsi kötelességemnek is tartom, hogy a német jövő megformálásában részt vegyek, a mindenki által ismert sebeket fölfedjem, és azokra gyógyírt keressek...

Célom az volt, hogy felnyissam a tanulóifjúság szemét, nem szervezkedéssel, hanem az egyszerű szó erejével; és nem azért, hogy erőszakos terrorakciók elkövetésére ösztönözsem őket, hanem hogy a politikai életben állandóan uralkodó súlyos visszasságokra felhívjam a figyelmüket. Célom a visszatérés volt a tiszta, erkölcsi alapelvekhez, a jogállamhoz, az embernek emberhez való kölcsönös bizalmához. Mindez nem illegális törekvés, sőt ellenkezőleg: ez maga a legalitás helyreállítása. Megkérdeztem magamtól a kategorikus imperatívusz kanti értelmében, hogy mi történe, ha törekvésemnek ez a szubjektív alapelve általános törvénné emelkedne. Erre az egyedüli válasz: Helyreállna a rend, a biztonság, az állam és a politikai élet iránti bizalom. Minden erkölcsileg felelős személyiség velünk együtt fölemelné szavát a leplezetlen erőszaknak a jog fölött élvezett korlátlan uralma ellen, a minden jó és erkölcsileg nemes törekvésnek útját álló pusztító önkény ellen. A szabad önrendelkezés jogát szerte Európában még a legkisebb népcsoporttól is megvonják, nem kevésbé elnyomják az egyes népek faji és nemzeti sajátosságait. Azzal, hogy szisztematikusan aláásták az embernek ember iránt érzett kölcsönös bizalmát, megsemmisítették az igazi népközösség alapvető feltételeit. Nincs borzalmasabb ítélet egy népközösség számára, mint az a beismerés – amit mindannyiunknak meg kell tennünk –, hogy ebben az államban senki sem érezheti magát teljesen biztonságban még a saját szomszédjától sem, de még az apa a saját gyerekeitől sem.

Ezt akartam, ezt meg kellett tennem.

Minden hatalom, minden külső törvényesség számára létezik egy végső határ, amelyet átlépve igazságtalanná és erkölcsileg válik. Nevezetesen akkor, ha palástolójává lesz a gyávaságnak, mely nem mer a köztudomású jogsértések ellen fellépni. Egy állam, amely minden szabad véleménynyilvánítást elfojt, és mindent, még az erkölcsileg jogosult kritikát is és minden javító szándékú indítványt, mint „összeesküvésre való előkészületet” a legsúlyosabb büntetéssel sújt: megsért egy íratlan törvényt, amely „az egészséges népi lelkeletben” mindig ott él, és ott is kell élnie.

Majd körülbelül így fejezte be fejtegetését:

– Elértem egyik célomat, hogy ezt a nézetet és figyelmeztetést nem csupán egy szűkebb körű magán vitaklubban adhattam elő, hanem a felelős és magas bírói hivatal előtt is. Egész életemet áldozom azért az elvemért és hön óhajtott célomért, hogy a törvényes rendhez visszatérjünk. Visszakövetelem német népünk számára a szabadságot. Rövid életünket nem rabszolgai áncokon akarjuk tengetni, még ha a legnagyobb anyagi bőség aranyláncai is azok.

Önök elvették tőlem egyetemi tanári rangomat és jogaimat, a „summa cum laude”-val kiérdemelt doktori kalapomat, és úgy bánnak velem, mint a legaljasabb gonosztevővel. De semmiféle politikai per vagy eljárás nem ragadhatja el tőlem a főiskolai tanár belső méltóságát, világnézetének, politikai felfogásának bátor és nyílt megvallását. Tetteimet és szándékaimat a történelem menete vas következetességgel fogja bizonyítani; ebben sziklaszilárdan hiszek. Bízom Istenben, hogy azok a szellemi erők, amelyet állításomat igazolják, egyszer majd saját népemből fognak felszabadulni. Amikor tette szántam magamat, akkor egy belső hang ösztönzésének kellett engedelmessé válnom. Következményeit magamra vállalom Johann Gottlieb Fichte szép sorainak szellemében:

És úgy tégy, mintha rajtad állna,
Csak rajtad, s tetteden, ezt mérd,

A német dolgok sorsa, ára,
És te felelnél mindenért!

A Fehér Rózsza rópcédulái

Első röpcédula

Fejlett kultúrájú néphez semmi sem méltatlanabb, mint hogy ellenállás nélkül eltűrje egy felelőtlen, sötét hajlamokkal terhelt uralkodó klikk „kormányzását”. Avagy nem kell-e ma minden becsületes németnek szégyenkeznie kormánya miatt? Sejtí-e már egyáltalán közülünk valaki annak a gyalázatnak a méreteit, amely ránk és gyermekeink fejére zúdul, amikor lehullik majd szemünkről a fátyol, és minden emberi elképzelést felülmúló szörnyűségek napvilágra kerülnek? Ha a német nép már a legbensőbb lényegéig annyira megromlott és lezüllött, hogy könnyelműen ráhagyatkozik a történelemnek egy igen kétes törvényszerűségére, és nyugodtan feladja legnagyobb értékét, amit ember egyáltalán magáénak vallhat, és amely őt minden más teremtménynek fölébe helyezi, nevezetesen a szabad akaratot, s föláldozza az emberi szabadságot egy ujját sem mozdítva, hogy beleavatkozzék a történelem folyásába, és azt a saját, ésszerű elgondolásainak alárendelje –, ha a németek egyéniségüknek még a maradékából is megfosztva egy szellemtelen, gyáva tömeggé süllyedtek, akkor, igen, akkor megérdemlik a pusztulást.

Goethe egy helyen a németeket olyan tragikus népnek mondja, mint amilyen a zsidó és a görög. Ma azonban úgy tűnik, hogy a németek a hátul kullogók akarat nélküli csordájává bomlottak, akiknek a fejéből kiszippantották a velőt, s most igazi énjüktől megfosztva arra várnak, hogy magukat a pusztulásba hajszoltassák. Így tűnik – de mégsem egészen így van; sőt inkább egy előre kitervelt erőszakra van itt szó, amellyel szellemi börtönbe nyomorítják az egyes embert, aki csak akkor döbben tudatára sorsának, miután már béklyóra szorítva érzi magát. A fenyegető veszélyt csak kevesen ismerik fel, de amikor hősieles bátorsággal föl merték emelni figyelmeztető szavukat, halállal kellett lakolniuk. Ezeknek az embereknek a sorsáról még sokat lehetne beszélni. Ha mindenki a másokra vár, kímélet nélkül és föltartóztathatatlanul el fog érni bennünket a bosszúálló nemezsis, amikor majd az utolsó áldozat is eltűnik céltalanul a tehetetlen démon torkában.

Ezért most, ebben az utolsó órában minden egyes embernek, mint keresztény és nyugati kultúra hordozójának felelőssége teljes tudatában küzdenie kell úgy, ahogy tud, dolgoznia kell az emberiség ostora, a fasizmus és az abszolút állam mindennemű hasonló rendszere ellen. Tanúsítsatok passzív ellenállást – *ellenállást* – ott, ahol éppen vagytok; álljátok útját az ateista háborús gépezet továbbterjedésének, mielőtt túl késő lenne, mielőtt utolsó városunk is Kölnhöz hasonlóan romhalmazzá válna, mielőtt népünk utolsó fia is elvérezne valahol egy kalandor vétkes fennhézása miatt. Ne feledjétek, hogy minden nép olyan kormányt érdemel, amilyent eltűr maga fölött!

Friedrich Schillernek *Lykurgus és Solon törvényhozása* című művéből:

„...A maga egyéni célját tartva szem előtt Lykurgus törvényhozása az állam- és emberismeret valóságos remekműve. Ő egy hatalmas, önmagában megalapozott államot akart létrehozni. Politikai erő és szilárdság: ezek voltak elképzelései, melyeknek megvalósítására törekedett. Ezeket el is érte annyira, amennyire ez csak lehetséges volt az akkori körülmények között. De ha azt nézzük, hogy amikor Lykurgus ezt maga elé tűzte, ugyanakkor szembefordult mindazzal, ami általánosan emberi, csodálkozásunk helyett rosszállásunkat kell nyilvánítanunk, és az első, futólagos pillantás után kiábrándulunk az egész rendszerből. Mert mindent inkább fel szabad áldozni az állam érdekében, csak azt nem, amit az állam maga is mint eszköz szolgál. Az állam maga sohasem lehet cél, hanem csak mint feltétel lényeges, melynek révén az emberiség eléri célját, és az emberiség célja semmi

más, mint az ember összes képességének kiművelése, a haladás maga. Ha egy állam rendje megakadályozza, hogy az összes képesség, amely az emberben rejlik, kibontakozhassék, ha útját állja a szellem szabad szárnyalásának, akkor ez az állam káros és elvetendő, ha egyébként még oly átgondolt vagy a maga módján még oly tökéletes is.

Fennállása csakhamar sokkal inkább saját kárára van, sem mint dicsőségét szolgálja. Az egész rendszer végül is már csak egy ideig-óraig meghosszabbított rosszá válik, és mennél tovább tartja fenn magát, annál károsabb lesz. ...Mert amit így politikai téren elértek, az az összes erkölcsi érték rovására történt. Spártában már ismeretlen volt a házastársi szeretet, kihalt az anyai szeretet, nem létezett már gyermekszeretet, nem volt többé barátság, – nem volt már semmi, csak polgárok és polgári szokások. ...A spártaiakat a törvény kötelezte a rabszolgákkal szemben való embertelenségre. Ezekben az esztelen véraldozatokban gyaláztak és ócsároltak mindent, ami emberi. Maga a spártai törvénykönyv is hangoztatta azt a veszélyes tételt, hogy az embert nem mint célt, hanem mint eszközt kell tekinteni –, mellyel aztán a természetjog és az erkölcs alapjait intézményesen sikerült aláásniuk.

...Mily szép jelenet játszódik le előttünk, amikor a Róma falai előtt táborozó Gaius Marcius, a kemény hadvezér lemond a bosszúról és a győzelemről, mert nem tudja tovább nézni anyjának hulló könnyeit!

...Lykurgus állama csak egyetlen feltétellel maradhatott volna fenn tovább: ha az ember természetét alapvetően sikerült volna megváltoztatni. Csak úgy tudott volna tovább is létezni, ha nem hibázta volna el az állam egyetlen és legfőbb rendeltetésének lényegét.”

Goethe *Epimenides ébredése* című drámája második felvonásának negyedik jelenetéből:

Géniuszok:

Mi égis tört a mélyből jöve,
És végzett lett, mint vas vagy vér,
Bár fél világot dúlt legyőzve,
A mélybe mégis visszatér.
Már űzi aggódás vad szörnye,
Ki ellenáll, mind elpusztul!
És mind, ki bízva bízott benne,
A porba véle együtt hull.

A remény:

Megyek ím a jókhoz vágyva,
Kik az éjben gyűltek egybe
Hallgatásra, nem alvásra,
S szabadság, szép szóval hívnak,
Neved zsongják hön rebegve,
Míg örömmel, mit új kincs ad,
Templomunk lépcsőin állunk,
S rajongással így kiáltunk.

Nincs rab! Nincs rab!⁸

Ezt a cédulát lehetőleg minél több példányban tessék lemásolni és terjeszteni!

⁸ Dr. Vargha Károly fordítása.

Második röpcédula

A nemzetiszocializmussal azért nem lehet vitába szállni, mert észellenes. Helytelen, ha az ember valamiféle nemzetiszocialista világnézetéről beszél, mert ha ilyen léteznék, akkor meg lehetne kísérelni, hogy észérvekkel alátámasszuk vagy megcáfoljuk. A valóság azonban egészen más képet mutat: Ezt a mozgalmat már a kezdet kezdetén a félrevezetett emberekre alapozták, ez a mozgalom már megindulásakor gyökeréig romlott volt, és csak a szüntelen hazudozással tudta magát fenntartani. Még maga Hitler is megírja könyvének egy korábbi kiadásában (a lehető legrosszabb németességgel megírt könyv, amelyet valaha is olvastam; a nagy költők és gondolkodók népe mégis bibliává magasztosította):

„Az ember nem is hinné, mennyire be kell csapni egy népet ahhoz, hogy kormányozhassa.”

Ha a német nép testén kezdetben ez a rákfene nem volt oly minden kétséget kizárólag felismerhető, ez annak köszönhető, hogy megfelelő mértékben hatott még az erő, amely visszatartotta a fertőzés elharapódzását. De ahogy a kór egyre inkább terjedt, és végül közönséges és aljas korrupció által hatalomhoz jutott, a fekély kifakadt, és az egész testet bemocskolta piszkával. A korábbi ellenzék túlnyomó része rejtőzni kényszerült. A német értelmiség a belső száműzetés sötét zugaiba szorult, hogy ott pincevirág gyanánt a napfénytől és világosságtól megfosztva lassan elsorvadjon. De már közeleg a vég. Most az a legfontosabb, hogy újra egymásra találjunk, és minden embert felvilágosítsunk. Az utolsó embernek is meg kell győződnie annak a harcnak a szükségességéről, amelyet ez ellen a rendszer ellen folytatni kötelességünk. Ha az ellenállás szellemének ez a hulláma végigvonul az országon, ha a fölkelés a „levegőben lóg”, ha sokan összefognak, akkor egy végső, hatalmas erőfeszítéssel ez a rendszer megdönthető. A vég borzalommal még mindig jobb, mint a borzalom vég nélkül.

Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a jelenkor történelmének értelméről végleges ítéletet alkossunk. Ez a katasztrófa azonban csak úgy szolgálja a mi üdvünket, ha a szenvedés által megtisztulunk, ha a sötét éjszakából a fény felé törekszünk, ha talpraállunk, hogy segítünk végre lerázni azt az igát, amely most a világra nehezedik.

Nem a zsidókérdésről akarunk most ezen a helyen vitatkozni, avagy ezzel kapcsolatban védőbeszédet mondani, – nem, csupán példaként szeretnénk azt a tényt röviden megemlíteni, hogy Lengyelországban a megszállás óta mintegy *háromszázezer* zsidót gyilkoltak meg bestiális módon. Az emberi méltóság elleni legborzalmasabb gonosztettel állunk itt szemben. Olyan szörnyűséggel, amelyhez hasonló az emberiség történetében még nem fordult elő. Dehát a zsidók is emberek – függetlenül attól, hogy ki hogyan vélekedik róluk. És mindezt embereken követték el! Azt mondani pedig, hogy a zsidók rászolgáltak sorsukra, a legkegyetlenebb jogtiprás lenne. De ha valaki még ennek is szemet huny, mit szól ahhoz, hogy az egész nemesi származású lengyel ifjúságot megsemmisítették (bár adná Isten, hogy ne történt volna meg!)? Azt kérdezi Ön, hogy milyen módon mehetett ez végbe. Úgy, hogy minden nemesi családból való 15 és 20 év közötti fiút a dachau koncentrációs táborba internáltak kényszermunkára, a hasonló korú lányokat pedig az SS norvégiai bordélyházaiba hurcolták! Hogy mindezt miért mondjuk el Önnek, amikor már Ön saját maga is ismerte, ha nem is éppen ezt az esetet, de a borzalmas embertelenségnek valamelyik ehhez hasonló változatát? Mert itt olyan kérdéssről van szó, amely a legmélyebben érint mindannyiunkat, s amelyen mindannyiunknak mélyen el *kell* gondolkodnunk. Miért viselkedik a német nép ennyi szégyenteljes és embert lealázó gonoszság láttán ilyen közönyösen? Miért van az, hogy ezekből szinte alig csinál valaki problémát magának? Elfogadjuk a tényeket, és napirendre térünk felettük. A német nép pedig tovább alszik tompa, tespedt álmába merülve, és ezzel a magatartásával újabb alkalmat és bátorítást nyújt a fasiszta gonosztevőknek, hogy tovább

tomboljanak – és ők nem is késlekednek. Nem annak a jele-e ez, hogy a némettség a légalapvetőbb emberi érzéseiben durvult el, amikor már az ilyen rémtettek láttán sem jajdul föl a lelkiismerete? Nem annak a jele-e ez, hogy a némettség mély, halálos álomba sülyedt, melyből nincs ébredés soha, soha többé? Úgy tűnik, ez a valóság, hacsak föl nem ocsúdik a némettség ebből a tompultságból, hacsak nem tiltakozik ahol és amikor tud a gonosztevők bandájának garázdálkodása ellen, hacsak nem érez együtt az áldozatok százezreivel.

De nemcsak részvétet kell éreznie, nem, ennél sokkal többet: *bűnrészességet!* Mert csak az egész nép közömbös és szenvtelen magatartása adott lehetőséget ennek a sötét társaságnak a szörnyűségek elkövetésére. Mert a nép eltűri ezt a gyalázzal bemocskolt „kormányt”! Sőt mert a nép maga is bűnös abban, hogy ez a rendszer egyáltalán létrejöhetett! Most persze már mindenki mentegetni akarja magát, de miközben ezt teszi, a legnagyobb nyugalommal, a legjobb lelkiismerettel továbbalszik. De nem mentheti föl magát senki, mert *bűnös, bűnös, bűnös!*

De talán még nem túl késő ezt a förtelmes, minden kormányok torzszülöttjét a történelemből kiiktatni, hogy ne tudja aljasságait még újabbakkal tetézni. És most, mivel az utóbbi években szemünk teljesen kinyílt, és mivel tudjuk, kivel van dolgunk, éppen itt a legfőbb ideje, hogy ezzel a barna söpredékkal leszámoljunk. A háború kitöréséig a német nép legnagyobb részét elvakították, a náciizmus nem mutatta meg igazi arcukat, de most, amikor már fölismerjük, minden németnek elsőrendű és legfőbb, sőt legszentebb kötelessége ezeket a fenevadakat elpusztítani.

Mikor nyugalmas a kormányzat:

egyszerű a nép, nem lázad.

Mikor tevékeny a kormányzat:

a népre nyomorúság támad.

Bajból szerencse így fakad

és a szerencséből gyalázat:

ki ismeri, hol a határ?

Jönnek és mennek, meg nem állnak.

Az egyenesség ravaszága átcsap,

a jó váratlan rosszra válhat:

az ember tévelyeg és mily régóta már!

Ezért a bölcs

egyenes és mást meg nem rövidít,

önzetlen és mást meg nem károsít,

igaz és semmit meg nem hamisít,

fény, de nem vakít.

Lao-Ce

Aki erőszakkal birodalmat foglal,
kudarcot vall: ez a tapasztalat.

Az ég-alatti, mint csodálatos urna:

sérteni nem szabad,

aki érinti sem érinti,

aki megfogja, elveszti.

Ezért mindennek rendje-sorja:

halad egyik, követi másik,

virul egyik, hervad másik,

erősül egyik, gyöngül másik,

keletkezik egyik, elenyész másik.

Ezért a bölc
kerüli a túlradót,
kerüli a hivalkodót,
kerüli kápráztatót.⁹

Lao-Ce

Ezt a cédulát lehetőleg minél több példányban tessék lemásolni és terjeszteni!

⁹ Weöres Sándor fordításai.

Harmadik röpcédula

„*Salus publica suprema lex*”¹⁰

Minden ideális államforma utópia. Az államot nem lehet tisztán elméletileg előre megtervezni, mert éppen úgy alá van vetve a növekedés és az érés törvényeinek, akár az egyes ember. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy minden kultúra kezdetén megvolt már az államnak az ősfarmája. A család intézménye olyan régi, mint maga az emberiség. Ebből az ősi együttélési formából alkotta az értelemmel bíró ember az államot, amelynek alapja az igazságosság, és legfőbb törvénye a köz java. Az államnak az isteni rend analógiáját kell példáznia, és minden utópiák legmagasabb formája: a civitas dei az az eszménykép, amelyhez közelednie kell. Mi nem akarjuk elítélni a különféle lehetséges államformákat, a demokráciát, az alkotmányos monarchiát, a királyságot stb. Csak egyet akarunk világosan és egyértelműen leszögezni: minden egyes embernek jogos igénye van arra, hogy igazságosan berendezett államban éljen, amely mind az egyes ember szabadságát, mind a közösség javát egyaránt biztosítja. Mert az ember Isten rendelése szerint az államban élve és azzal együttműködve – viszont mégis függetlenül és öntevékeny formában – kell, hogy elérje természetes célját, a földi boldogságot.

A mi jelenlegi „államunk” azonban a gonoszok diktatúrája. „Ezt már régóta tudjuk”, hallom tőled az ellenvetést, „és nincs rá szükség, hogy itt nekünk újra előadást tartsanak erről”. De kérdezlek én téged, ha ti ezt tudjátok, akkor miért nem mozgolódtok. Miért tűritek, hogy ez a hatalom lépésről-lépésre, nyíltan vagy burkoltan megfosszon jogaitoktól, amíg csak egy szép napon már semmi, az ég világon semmi más nem marad a hazából, csupán egy mechanizált államgépezet, melyben egy aljas és züllött társaság kommandíroz? Annyira behódolt már szívetek ennek a hatalomnak, hogy elfelejtitek: nemcsak jogotok, hanem *erkölcsi kötelességeitek* is ezt a rendszert megdönteni? Ha azonban az embernek nincs többé arra ereje, hogy jogainak érvényt szerezzen, akkor abszolút szükségszerűen el kell pusztulnia. Ezt érdemelnénk mi is, hogy miként a szél a port, szétszórjon bennünket a sors szerte a nagyvilágba, hacsak most, a tizenkettedik órában nem eszmélünk magunkra és nem gyűjtünk bátorságot, amelyből eddig oly kevés volt bennünk. Ne rejtsetek el gyávaságotokat a józan ész köpenye alá! Mert minden nap halogatás, amellyel késlekedtek ezzel a pokolfajzattal leszámolni, egyidőben parabolikus görbe módján növeli felelősségünket.

Sokan, sőt a legtöbben, akik ezeket a sorokat olvassák, nincsenek tisztában azzal, hogyan kell megszervezni az ellenállást. Nem látnak semmi lehetőséget. Mi itt megszeretnénk kísérteni, hogy az ilyeneknek megmutassuk: minden egyes embernek megvan rá a lehetősége, hogy ennek a rendszernek a megdöntéséhez hozzájáruljon. Természetesen a világtól elzárt remete egyéni ellenállásának módján nem lehet a kormány lába alatt a talajt megingatni vagy a rendszert megdönteni. Ez csak úgy lehetséges, ha sok hasonló meggyőződésű és tette elszánt ember összefog, és megegyezik abban, hogy milyen eszközökkel érheti el célját. Az eszközök között nincs valami gazdag választási lehetőségünk. Egyetlen egy áll csupán rendelkezésünkre – *a passzív ellenállás*.

A passzív ellenállás értelme és célja, hogy a nácizmust megbuktassuk. Ebben a küzdelemben nem szabad visszarettenünk semmiféle akadálytól, adódjék bár az élet bármely területén. A nemzetiszocializmust minden oldalról meg kell támadni. Minél hamarabb elő kell készíteni ennek a torzállamnak a pusztulását – mert a fasiszta Németországnak a háborúban való esetleges katonai győzelme beláthatatlan és borzalmas

¹⁰ Ciceró szavai: A legfőbb törvény a közjó. (A ford.)

következményekkel járna. Nem szabad, hogy minden német legfőbb gondja a bolsevizmus feletti fegyveres győzelem legyen, hanem sokkal inkább a nácizmus felszámolása. Ennek a követelménynek a szükségszerűségét egy következő röpcédulában fogjuk Önnek bebizonyítani.

És most a nácizmus minden elszánt ellensége tegye föl a kérdést magának: miként tud a jelenlegi „állam” ellen a leghatásosabban harcolni, hogyan tudna rá érzékeny csapást mérni. Kétségtelenül a passzív ellenállással. Világos, hogy nem lehet minden egyes ember számára külön-külön programot kidolgozni, de meg lehet jelölni egy általános irányvonalat, amelynek megvalósításához az utat aztán már kinek-kinek magának kell megtalálnia.

Szabotázs a hadi- és háborús fontosságú üzemekben, szabotázs minden összejövetelen és gyűlésen, minden szervezetben, amelyet a náci párt hívott életre! Megakadályozni a háborús gépezet előretörését, azét a gépezetét, amely csak a háború számára dolgozik, és *kizárólag* a nemzetiszocialista pártnak és diktatúrájának megmentését, fennmaradását szolgálja! Szabotázs minden olyan tudományos és szellemi munkában, amely a háború továbbfolytatásában tevékenyen részt vesz – akár az egyetem, főiskola, akár a laboratórium, tudományos intézet vagy műszaki iroda!

Szabotázs minden olyan kulturális jellegű rendezvényben, amely a fasiszták tekintélyét lenne hivatott emelni a nép szemében!

Szabotázs a képzőművészetek minden ágában, amelyek akár a legcsekélyebb mértékben is összefüggnek a nácizmussal vagy azt szolgálják!

Szabotázs minden folyóiratban, újságban, amelyek a „kormány” zsoldjában állnak, és annak eszméiért, a barna hazugság terjesztésén fáradoznak! Ne áldozatok egyetlen pfenniget se az utcai gyűjtőknek, (még ha jótékonyági célokkal palástolják is az igazi célt)! Mert ez csak csalás. A befolyt összeget a valóságban sem a Vörös kereszt, sem az arra rászorulóknak nem kapják meg. A kormánynak nincs szüksége pénzre, nincs rászorulva erre a gyűjtésre, hiszen a nyomdagépek minden kívánt mennyiségben állíthatnak elő papírpénzt. A népet azonban állandóan feszültségben kell tartani, soha egyetlen pillanatra sem szabad a gyeplőt meglazítani! Ne adjatok semmit a vas-, rongy-, vagy egyéb más anyagok gyűjtésekor! Keressétek föl ismerőseiteket a tájékozatlanabb néprétegből, és győzzétek meg őket a háború értelmetlenségéről, kilátástalanságáról, a szellemi és tudományos életnek a nácizmus által történő elsorvasztásáról, és buzdítsátok őket a passzív ellenállásra!

Aristoteles *Politikájá*-ból: „...továbbá a zsarnokság lényegéhez tartozik, hogy ne maradjon előtte semmi titokban, amit az alattvalók beszélnek vagy tesznek. Éppen ezért besúgókkal figyelteti őket, ... továbbá a zsarnoknak érdeke, hogy az alattvalókat egymással összeveszítse és egymás ellen bujtozassa: barátot a barát ellen, a népet a vezetők ellen, és a vezetőket ismét egymás ellen. A zsarnok módszerei közé tartozik még az is, hogy az alattvalókat szegénnyé teszi. Részben azért, hogy a zsarnok a saját hatalmának megvédésére fordíthassa az ebből származó javakat, részben pedig, hogy amíg az emberek a mindennapi kenyérkeresésével vannak megállás nélkül elfoglalva, ne jusson idejük arra, hogy ellenállási mozgalmakat szervezzenek.

...továbbá ide tartozik az adó is, amelyet a magántulajdonra vetnek ki, mint ez Szirakusában történt, ahol az adófizetők Dionysos uralkodása idején öt év leforgása alatt egész vagyonukat adóba fizették.

A zsarnoknak továbbá érdeke háborúra uszítani, hogy az alattvalókat állandóan lekösse, és a tirannus vezetésére ráutalja.”

Tessék sokszorosítani és terjeszteni!

Negyedik röpcédula

Már régi bölcsesség, amit gyermekeinknek is szüntelenül ismétélünk, hogy aki nem ért a jó szóból, az tanuljon a maga kárán. Viszont az okos gyerekek is elég a tanulság, ha csak egyszer is megégeti az ujját a tüzes kályhánál. Hitler az elmúlt hetekben mind Afrikában, mind Oroszországban sikereket ért el. Ennek az lett a következménye, hogy a szokásostól eltérő gyorsasággal terjedt el egyrészt az optimizmus, másrészt pedig a megdöbbenés és a pesszimizmus. Hitler ellenfelei, tehát a nép jobbik részének szájából panaszt, a kiábrándulás és elkeseredés hangjait lehetett hallani, melyek nem ritkán ilyen felkiáltásokkal végződtek: „Talán mégiscsak Hitlernek volna igaza...?”

Időközben a német előrenyomulás megtorpant Egyiptomban, Rommel pedig megrekedt egy veszélyes és igen exponált helyzetben. Keleten azonban változatlanul folyik tovább az előrenyomulás. Ezt a látszólagos eredményt azonban a legszörnyűbb áldozatok árán kell megvásárolnunk, úgy hogy már ezeket a sikereket sem írhatjuk a javunkra. Ezért kell tehát mindenkit óvnunk minden optimizmustól.

Vajon ki számolta meg a halottakat? Hitler vagy Goebbels? Valószínűleg egyikük sem. Pedig Oroszországban ezrek hullanak el naponta. Szomorú aratás ideje ez, a Kaszás széles suhintásokkal vág a megérett vetésben. A gyász beköltözött a családi hajlékokba, és nincs senki, aki az anyák könnyeit felszárítaná. Hitler pedig továbbra is becsapja azokat, akiknek a legdrágább kincsüket rabolta el, és esztelen halálba kergette őket.

Minden egyes szó, amely Hitler szájából jön, hazugság. Ha békét mond, a háborút érti rajta; ha szemforgató módon a Mindenható nevét ejti ki, akkor a gonoszok hatalmára gondol, a bukott angyalra, a sátánra. Szája a poklok kénköves bűzét leheli. Uralmát egy pillanatra sem szabad elfogadni. Igaz ugyan, hogy a nemzetiszocializmussal szemben a harcot racionális eszközökkel kell folytatni, aki azonban még ma is kételkedik ezeknek a démoni hatalmaknak a létezésében, az távolról sem fogja föl ennek a küzdelemnek a metafizikai hátterét. Mert a konkrét, érzékelhető valóság mögött és minden tárgyilagos, ésszerű megfontolás mögött ott áll az irracionális, vagyis a párbaj a démonnal, az Antikrisztus előfutárával. A démon mindenütt és minden időben a sötétben leselkedve vár arra az órára, amikor az ember elgyengül, és az Istentől a szabad életre rendelt állapotát önként feladja, amikor enged a gonosz ösztönzésének, és elszakad a magasabb eszmék hatalmától. És miután ezen az úton a saját elhatározásából megtette az első lépést, a gonosz már sürgető gyorsasággal kergeti mindig tovább a második és a harmadik lépésre.

De a legnagyobb szükség idejében mindig és mindenütt támadtak emberek, próféták, szentek, akik megőrizték a szabadság szellemét, akik hivatkoztak az egyedülvaló Istenre, akiknek segítségével a népet a helyes útra igyekeztek visszatéríteni. Habár az ember szabad akaratú lény, az igaz Isten nélkül a Gonosszal szemben védtelen, mint a viharba keveredett csónak evezők nélkül, vagy mint a gyámoltalan gyermek anyja nélkül.

Most megkérdezlek téged, aki kereszténynek vallod magad, hogy a legdrágább javaid megtartásáért folytatott küzdelemben van-e helye bármiféle habozásnak, az intrikusokkal való bármiféle játéknak, a döntés elodázásának abban a reményben, hogy majd jön valaki más, aki fegyvert emel és érdekeidet megvédelmezi? Nem maga Isten adott neked erőt és bátorságot a küzdelemre? Nekünk a Gonoszt meg *kell* támadnunk, mégpedig ott, ahol a legjobban tombol: vagyis Hitler hatalmában.

„Megfordultam és láttam az igazságtalanságokat, amelyek a nap alatt történtek, és az ártatlanok könnyhullatásait, és vigasztalót senkit; és akiken az igazságtalanságokat elkövették, minden segítségtől elhagyatva nem állhattak ellen a hatalmaskodásoknak.

Én inkább dicsérem a holtakat mint az élőket, és mind a kettőnél boldogabbnak ítélem,

aki még meg sem született, és nem látta a gonoszságokat...” (*Prédikátor könyvéből*)

Novalis: A teljes anarchia a vallás szükségességének bizonyítéka. A minden pozitív értékek porba hullása után diadalmasan emeli fel fejét, mint az új világ megalapítója... Óh, ha Európa ismét magához akarna térni, ha az államok állama, egy igazi politikai tudomány várna ránk!... Talán végül is a hierarchia lesz az államok egyesülésének az alapelve?... Oly sok vér fog még folyni Európában, amíg a népek ráeszmélnek arra a szörnyű tébolyra, amely köztük tombol; amikor a szent zenétől megittasulva, tarka összevisszaságban a hajdan elhagyott oltár elé járulnak, és forró könnyeik zápora mellett a füstölgő csatatéren megünneplik az örök béke fenséges ünnepét. Csak a vallás térítheti vissza Európát, csak az biztosíthatja a népek jogait, és eljő a kor, amelyben az egyházat, mint a földön élő népek békéjének legfőbb és mindenki által elismert közvetítőjét iktatják be történelmi hivatalába.”

Kifejezetten hangsúlyoznunk kell, hogy *A Fehér Rózsa* nem áll semmiféle külföldi hatalom zsoldjában. Noha jól tudjuk, hogy a nemzetiszocialista hatalomnak katonailag össze kell roppannia, a súlyosan sérült német szellem megújulását elsősorban belülről próbáljuk elérni. Újjászületésünknek azzal kell megindulnia, hogy világosan beismerjük a bűnöket, amelyeket a német nép magára vett, s kíméletlen harcot indítunk Hitler és számtalan cinkosa, a párttagok és Quislingek¹¹ ellen. Könyörtelenül meg kell húznunk azt a választóvonalat, amely a nép jobbik részét elhatárolja mindattól, ami a nemzetiszocializmussal összefügg. Hitler és követői számára nem létezik ezen a földön olyan bűnhődés, amely arányban állna elkövetett tetteikkel. Ezért e háború befejeztével az eljövendő nemzedék iránti szeretetből olyan példát kell statuálni, hogy örök időkre menjen el bárkinek még a legcsekélyebb kedve is hasonlót újratekdeni. Ne feledkezzetek meg a rendszer legkisebb szekértolójáról sem, jegyezzétek meg magatoknak a nevüket, hogy senki meg ne menekülhessen! Ne sikerüljön egyetlen egynek se, hogy ennyi gázság után máról holnapra köpönyeget fordítson, és úgy tegyen, mintha mi sem történt volna!

Az Ön megnyugtatóására közöljük, hogy *A Fehér Rózsa* olvasóinak névjegyzéke sehol sincs írásban rögzítve. A címeiket teljesen önkényesen vettük a címtárból.¹²

Nem fogunk hallgatni, mi leszünk az élő lelkiismeret hangja; *A Fehér Rózsa* nem fog nyugton hagyni benneteket!

¹¹ Quisling, norvég nácibarát politikus, 1945-ben Hitlerrel való együttműködéséért kivégezték. Neve Németországban a nácirendszerrel való prominens kollaboránsok elítélő megnevezésére szolgált. (A ford.)

¹² Valószínűleg levélszekrényekbe helyezett röpcédulákról van szó. (A ford.)

Az ellenállási mozgalom röpcédulái

Az első röpcédula

Felhívás minden némethez!

A háború a biztos végéhez közeledik. Akárcsak 1918-ban, a német kormány ma is a növekvő tengeralattjáró veszélyre próbálja a figyelmét irányítani, miközben a keleti fronton feltartóztatlanul vonulnak vissza csapataink, az ellenséges csapatok nyugati partraszállása pedig már csak napok kérdése. Amerika haditermelése még nem érte el a tetőpontját, de máris felülmúl minden eddigi történelmi méretet. Hitler matematikai pontossággal vezeti a német népet a pusztulásba.

Hitler nem nyerheti meg a háborút, legfőljebb csak meghosszabbíthatja! Az ő és társainak felelőssége messze meghalad minden eddig ismert mértéket. Az igazságos büntetés pedig napról-napra közeledik!

Mit csinál ezzel szemben a német nép? Nem lát és nem hall semmit. Vakon követi csábítóit a pusztulásba. Győzelem minden áron! – írták föl zászlóikra. – Küzdök az utolsó emberig –, mondja Hitler, miközben a háborút már rég elvesztették.

Németek! Azt akarjátok, hogy gyermekeitekre is ugyanaz a sors várjon, mint amilyen a zsidóknak jutott osztályrészül? Azt akarjátok, hogy nektek is azzal a mértékkel mérjenek, mint amilyen a ti félrevezetőitek mérték? Hát az egész világ által gyűlölt és mindenkitől örökre kitaszított nép legyünk? Nem! Éppen ezért szilárdan határoljátok el magatokat a náci embertelenségeitől! Tetteitekkel bizonyítsátok be, hogy ti másképpen gondolkodtok! Egy új, felszabadító háború fog kirobbanni, és a nép becsületesebb része a mi oldalunkon harcol. Szakítsátok széjjel a közömbösség leplét, amely szívetekre borul! Határozzátok el magatokat, mielőtt még nem késő! Ne higgyetek a nemzetiszocialista propagandának, amely a bolsevizmustól való félelmet akarja a fejetekbe verni! Ne higgyétek, hogy Németország üdvössége jóban-rosszban a nemzetiszocializmus győzelmétől függ! Banditizmussal nem lehet semmiféle német győzelmet kivívni. Határoljátok el magatokat időben mindentől, aminek bármi köze is van a náciizmushoz! A végén borzasztó, de igazságos ítélet vár azokra, akik ingadoztak, és gyáván megbújtak.

Mire tanít minket ez a végéhez közeledő háború, amelyet sohasem nevezhetünk nemzetinek?

Az imperialista hatalmi eszmét – támadjon az bár akármelyik oldalról – minden időkre ártalmatlanná kell tenni. A szélsőséges porosz militarizmusnak soha többé nem szabad újraélednie. Csak az európai népek nagyvonalú együttműködése teremtheti meg azt az alapot, amelyen az új rend felépítése lehetővé válik. Minden olyan hatalom összpontosítást, mint amilyen az Európa biztonságát fenyegető porosz államban létrejött, csírájában el kell fojtani. A jövő Németországa pedig csak föderális alapon képzelhető el. Csak egy valóban életképes szövetségi rendszerű állam alkalmas arra, hogy a legyengült Európát új élet erővel töltsse fel. A munkásosztályt föl kell szabadítani az alacsony szolgasorból, amelyben sínylődik, és meg kell teremteni egy ésszerű és jól átgondolt szocializmus alapjait. A gazdaságpolitikai autarkia gondolatának el kell tűnnie Európából. Minden népnek, minden egyes embernek joga van a világ javaihoz!

A szólás szabadsága, a vélemény nyilvánítás szabadsága, az egyes polgárnak a határt nem ismerő államerőszaktól való védelme: ezeknek az eszméknek kell az új Európa alapjait képezniük.

Támogasd az ellenállási mozgalmat, és terjeszd a röpcédulákat!

Az utolsó röpcédula¹³

Egyetemisták! Főiskolások!

Csapataink sztálingrádi veresége alapjaiban megrendítette hazánkat. Egy őrmester stratégiája értelmetlenül és felelőtlenül háromszázharminc-ezer német férfit kergetett a halálba és a pusztulásba. Köszönjük neked vezérünk!

A német nép már makacskodni kezd. Továbbra is rábizzuk egy műkedvelőre seregeink sorsát? Feláldozzuk a német ifjúság utolsó maradványait is egy hatalomvágyó pártklikk alacsony ösztöneinek? Soha! Elérkezett a bosszúállás napja. Itt az ideje, hogy a német ifjúság leszámoljon leggyűlöltebb zsarnoksággal, akit népünknek valaha is el kellett szenvednie. A német ifjúság nevében követeljük Hitler Adolf államától: adja vissza a németeknek személyes szabadságukat, legdrágább kincsüket, amelyet oly gyalázatosan elraboltak tőlünk.

Egy olyan államban nőttünk fel, amelyben minden szabad vélemény nyilvánítást a legkíméletlenebbül elfojtottak. A HJ, az SA és az SS a legbűnösebb eszközökkel fegyelmezett és bódított el életünk legfogékonyabb éveiben. Világnézeti nevelésnek nevezték aljas módszerüket, amellyel az önálló gondolkodásnak még csak a kísérletét is bele akarták fullasztani üresen kongó jelszavaik áradatába. Egy másik ördögi eszközük a vezetőképítés, amely a párt rendházaiban szemérmetlen és örült nemzedéket tanít arra, hogyan zsákmányoljanak és gyilkoljanak majdan, mint a jövő pártvezetői. Bennünket, szellemi munkásokat az új vezetőréteg rabszolgaságába akarnak taszítani. Úgynevezett diákvezérek és más fennhéjázó náciuhancok iskolás gyerekként kezelik frontharcosainkat. Párttisztviselők vérig sértik trágár tréfáikkal az egyetemi hallgatóinkat. Német diáklányok már nem egy esetben megadták a méltó választ ezekre a becsületsértő mocskolódásokra. A német főiskolások síkraszálltak a kolleginákért. Ez a kezdete a mi önrendelkezési harcunknak és köszönetet mondunk vitéz bajtársainknak, akik máris ragyogó példát mutattak ebben a küzdelemben.

Számunkra csak egy jelszó lehetséges: harc a párt ellen! Lépjetek ki a pártszervezetekből, ahol guzsbakötik a politikai szólásszabadságot. Hagyjátok el azokat a tantermeket ahol SS-professzorok és spicli tanárok adnak elő. A tudomány és a szellem igazi szabadságáért harcolunk. Semmilyen fenyegetés sem rettenthet vissza bennünket, az egyetemek bezárása sem. Mindannyian a jövőért harcolunk, becsületünkért, szabadságunkért és egy olyan államért, amely tudatában van erkölcsi felelősségének.

Szabadság és becsület! Tíz éven át visszaéltek ezzel a két szép fogalommal. Hitler és klikkje meggyalázták és meghamisították, lelkiismeretlen bűnösök a sárba taposták a nemzet legdrágább kincseit. Hogy mit jelent ez a két fogalom az ő számukra, azt bőségesen bebizonyították abban az évtizedben, amikor a német népből az anyagi és szellemi szabadság utolsó szikráját, az erkölcs utolsó maradványait is ki akarták ölteni. Még a legostobább német embernek is kinyílhatott már a szeme ama rettenetes vérfürdő láttára, amit Európában a szabadság és becsület jelszavával rendeztek. S még ma is folytatják ezt a művüket, napról-napra tetézik a gyalázatot és hitványságot, s örökre gyalázatos és becstelen marad a német név, ha a német ifjúság nem emelkedik fel, hogy megsemmisítve zsarnokait, résztvegyen az új Európa felépítésében.

Egyetemisták! Főiskolások! Diákok! A német nép felénk tekint, és elvárja tőlünk, hogy

¹³ Ennek a röpcédulának magyar szövegét némi változtatással Kertész K. Róbert fordítása alapján közöljük. Megtalálható Alfred Neumann: *Hatan voltak* c. hazánkban is megjelent könyvében, melyben a szerző regényformában dolgozza fel A Fehér Rózsza történetét.

1813 egyetemi ifjainak példájára a szellem hatalmával megtörjük az 1943-as év terrorjának erejét. Két fáklya lobbant fel keleten: Berezina és Sztálingrád.

A sztálingrádi halottak szólnak hozzánk:

„Fel, német nép, a jeltüzek már lobognak!”

Nemzetünk készen áll, hogy véget vessen Európa rabszolgaságának, leszámoljon a náciizmussal, és igaz, megújhodott hittel harcoljon a szabadságért és a becsületért!

Willi Graf emléke

A Fehér Rózsa hat halálraítélte egy másik alakjának, *Willi Grafnak* állít emléket húga, Anneliese Knoop-Graf a Herder kiadásában megjelent *Gewalt und Gewissen – Willi Graf und die „Weisse Rose”* (Hatalom és lelkiismeret – Willi Graf és a „Fehér Rózsa”) című könyvével (Herder-Bücherei, Band 174, Freiburg, 1963), amely jelentős kiegészítése az itt közreadott visszaemlékezésnek.

A fordító utószava

Amikor a hatvanas években ez a fordítás készült, javában építettük a szocializmust. Annak idején nyilvánosan kételkedni abban, hogy a túlméretezett iparosítás és tervgazdálkodás ennek az országnak és népének nem válik a javára, szerencsétlen ötletnek számított volna. Különösen Komlón, ahol a szénből éltünk, ahol az ország legkülönbözőbb részéről és legkülönbözőbb társadalmi rétegeiből találtak az emberek lakást, megélhetést, biztos életfeltételeket. A sorozatban épülő gyárak, tárnák és bérkaszárnnyak árnyékában azt a jóslatot is megkockáztatni, miszerint ez a látszólagos fejlődés rossz irányba halad, s egyszer a biztos összeomláshoz vezet, egyenlő lett volna az épelméjű emberek köréből való azonnali és teljes kirekesztettséggel. Az ilyen eretnek gondolatokról mélyen hallgatni kellett.

A mindenható párt azonban nem elégedett meg a hallgatással. Az értelmiségnek, különösen a pedagógus társadalomnak az volt a feladata, hogy az iskolai nevelésben ideológiailag is megalapozza, és szüntelenül dicsőítse ezt az iparosításnak nevezett gigantikus téveszmét. Sulykolnunk kellett (volna) tanítványaink agyába, hogy mi, a szocialista tábor lakói a világ legboldogabb polgárai vagyunk, hogy abban az átkos, nem kommunista Nyugat-Európában éhező, lerongyolódott emberek százmilliói tengetik nyomorúságos életüket, és csak arra várnak, hogy felszabadítsuk őket. Rólunk gondoskodik a kommunista párt, a munkásosztály élcsapata, és ezért mi sohasem érhetünk olyan időket, melyben infláció, munkanélküliség, kilakoltatás, hajléktalanság fenyegetsen bennünket. Mert „Lenin élt, él és élni fog”, és a szocializmusnak győznie kell nemcsak Komlón, hanem előbb-utóbb az egész világon.

Ahhoz azonban, hogy ezeket a világmegváltó gondolatokat huzamosabb ideig kételkedés nélkül, belő meggyőződésből hirdessük, le kellett mondanunk az önálló gondolkodásról. El kellett fogadnunk, hogy a párt és a Népszabadság naponként előírja számunka a teendőket, gondolkodik és dönt helyettünk. Nekünk csak továbbképzésre kell járnunk, a szónokot kell megtapsolni, ünnepségeket rendezni Lenin születésnapján, április 4-én, május 1-jén és a november 7-én, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóján. Kétkedés nélkül hinni kellett a marxizmus-leninizmus egyedül üdvözítő eszmerendszerében, a kommunista párt csalhatatlanágában, a helyi pártvezetőség tévedhetetlenségében. Minden más gondolatnak, amely csak hajszálynit eltért a kommunista párt éppen időszerű irányelveitől, nem volt helye a nap alatt.

A kommunista párt januártól decemberig minden nap érvényes irányelvei között a termelés fokozása mellett legérvényesebb irányelve az ifjú nemzedék „tudományos”, ateista-materialista szellemben való fölnevelése volt. Meg kell hagyni, ez jól sikerült. A mai nemzedék ennek a nevelésnek a terméke. Kizárólag arra szavaz, annak tapsol, aki pénzben, anyagi jólétben többet ígér. A közvetlen megfogható gazdasági értékeken túl alig jöhet számításba egyéb. Hogy az ország időközben hova jutott, arról nem esik szó.

Akinek azokban a kádári években nem kizárólag a „léte határozta meg a tudatát”, – s amennyiben pedagógus volt, és legalább tompítani próbálta az aktuális napi hazugságok élet – az előbb utóbb konfliktusba került a hatalommal. Előbb azonban önmagával. A magányos, a többiek gondolatmenetétől eltérő elme kételkedni kezd, és hajlik a megállapításra: nem lehet, hogy a körülöttem lévő világ megkegyült, s csak egy elenyésző kisebbség látja a dolgokat tisztán. Miként lehetséges, hogy az embereknek elment a józan esze, éltetik a zsarnokot, államférfiaknak, politikusoknak tapsolnak, akikről tudják, hogy kezükhöz vér tapad, hízelegnek helyi pártvezetőknek, akikről közismert, hogy gátlástalanul lopják a vállalat vagyont? Hogy lehet, hogy tanult emberek dicshimnuszokat zengenek fércművekről, melyekben annyi a tetten érhető hazugság, ahány szó van benne?

Ha ilyen légkörben még barátokat is alig találsz, rád nehezedik a magányosság nyomasztó érzése, kívülálló külcnek érzed magad. Különösen, ha ezt éreztetik is veled. Ha ezek után sem dobod be a törülközőt, s nem akarsz a tömegízléshez idomulni, ha mégsem kívánsz megalkudni a hatalommal magasabb bérért, év végi jutalomért, jobb beosztásért, s ha azt szeretnéd, hogy családod, gyermekeid megőrizték integritásukat, naponta kell megküzdened az árral: lehetőség szerint kifelé rejtegetned kell különállásodat, bent, a családon belül pedig fáradhatatlanul művelned, mélyítened, őrizned kell azt a titkos világot, melyet át akarsz menteni egy szabadabb korba.

Ez utóbbi – hála Istennek – maradék nélkül sikerült. A rejtőzködés kevésbé. A belső világ építéséhez fogódzópontokat kellett keresni. Ehhez alkalmas forrásul szolgált a kommunista diktatúrához nagyon is hasonló másik, a közelmúltban elsöpört diktatúra tündöklése és bukása, a hitleri nemzetiszocializmus. A rendelkezésre álló irodalomból sikerült tisztázni: annak idején a német nép is szívvel-lélekkel üdvözölte a Führert, és rendületlenül hitt a vezér által hirdetett boldog jövőben. Legtöbbjük mindaddig, amíg a Führer golyót nem röpített fejébe, hogy a felelősségrevonást elkerülje. Föl kellett tennünk a kérdést: vajon akadtak-e abban a diktatúrában is, akik másként gondolkodtak, akik a közvéleménnyel szembeszállva kételkedni próbáltak a hazugságban, és megpróbálták valamilyen módon felébreszteni a vesztébe rohanó német nép lelkiismeretét? Ha voltak ilyenek, róluk talán veszélytelenebbül szabad lesz a proletárdiktatúrában írni, beszélni, hiszen a német nemzetiszocializmus a legnagyobb ellensége volt a bolsevizmusnak – véltem annak idején. Legalább magát a tényt jó lenne publikálni: nem okvetlenül örültség, nem teljesen képtelenség, ha a zsarnoknak valamilyen formában megpróbálunk nem-et mondani akkor, amikor körülöttünk mindenki igen-t mond. Alaposabb kutatás során világossá vált: a legkiválóbb gondolkodók, írók, művészek, tudósok döntő többsége szembekerült Hitlerrel. Ha ez a szembenállás bizonyítható, akkor talán nem lesz túl nehéz sugalmazni: a kiemelkedő gondolkodóknak többsége ma is ugyanúgy szembe kell álljon a másik, az épp olyan emberellenes diktatúrával: a bolsevizmussal.

Nagy segítséget jelentett számomra, amikor Komlóban, a Zrínyi Művelődési Ház könyvtárában egy alkalommal véletlenül kezembe került Alfred Neumann *Hatan voltak* című munkája. A háború után, de még a kommunista hatalomátvétel előtt adta ki a Singer és Wolfner Részvénytársaság, és valahogy elkerülte a selejtezők figyelmét. A könyvet elolvasva azonnal észrevettem, hogy a szerző megtörtént eseményt dolgoz fel regényformában, és valóban léteztek Münchenben fiatalok, egyetemisták, főiskolások, akik a német katonai sikerek csúcspontján nemcsak megkérdőjelezték a náci vezetés erkölcsi létjogosultságát, de kétkedésüknek hangot is adtak. Természetesen álmomban se fordult meg a fejemben, hogy röpcédulákat gyártsak, csupán magára a tényre szerettem volna felhívni a figyelmet: lám, nem minden diktatúra múlik el anélkül, hogy szótlanul hagynák, és némán túrnék a zsarnok rögeszméit.

Sikerült megszereznem Németországból a kivégzett Scholl-testvérek húgának, Inge Schollnak visszaemlékezéseit. Így eredetiben olvashattam ezeknek a bátor fiataloknak mozgalmáról, akikről a nácizmus bukása után utakat és tereket neveztek el szerte Németországban. Teljes szívvel kértem a Gondviselést, védje meg fiaimat a Scholl-testvérek tragikus sorsától, ugyanakkor lelkük mélyén mégis legyenek, *legyünk* hasonlók azokhoz a fiatalokhoz, akik egy sötét korban mertek valamit tenni a hazugság, az embertelenség ellen. Őszintén kívántam, hogy a Scholl-testvérek s baráti körük bátorsága magam és családom számára valamelyest példaként szolgáljon. A könyvecskét lefordítottam, készen állt, bár meglehetősen nyers állapotban.

1967. június 7-én, egy szerdai napon az első órám magyar nyelvtan volt a Gesztenyési Általános Iskola VII. osztályában. Kicsöngetés után lejöttem az emeleti tanteremből. A tanári

szoba folyosóján egy idegen ember állt. Amikor odaértem hozzá, megszólított, megkérdezte, én vagyok-e a Varga Károly. Igenlő válaszem után közölte, hogy a rendőrségtől jött, és magával kell vinnie kihallgatásra. Amikor bevitettem a tanáriba az osztálykönyvet, minden szem némán rám szegeződött. Köztük talán azé is, aki saját karrierjének érdekében nem a legkedvezőbb jelentéseket küldte rólam az illetékeseknek.

Az udvaron várt a rendőrség kocsija. Levittek a kapitányságra, s ott két rendőrtiszt egy gépirónő jelenlétében órák hosszat vallatott. Végül alá kellett írnom egy körülbelül hatoldalas jegyzőkönyvet. Ezután kiszálltak Zrínyi téri lakásomra, és házkutatást végeztek. Ekkor találták meg és foglalták le – egyéb „veszélyes” iromány mellett – a *Die Weiße Rose*-t és annak általam készített magyar fordítását.

Még egy évig taníthattam. Hogy nem bocsátottak el jóval előbb, azt valószínű köszönhetem annak is, hogy korábbi főnököm, aki ekkor már a város művelődési osztályának vezetője volt, régebből ismerte „rendhagyó” nézeteimet, s mindig inkább korrekt vitapartnernek bizonyult, mint elvakult pártembernek. Az 1968-as tanév végén lehívatott irodájába, s közölte: felsőbb utasításra tovább nem alkalmazhat, jobb, ha egészségi állapotomra (korábbi tüdőműtétemre) hivatkozva magam kérem rokkantsági nyugdíjaztatásomat. Ugyanakkor ígéretet tett, hogy a város bármely iskolájában óraadóként működhetek. Ígéretét megtartotta, s ebből éltem sokáig.

A Fehér Rózsa-ra azonban annak idején nem találtam kiadót. Túlságosan sok volt benne az „áthallás”. Ezért csak három gépelt példányban készítettem el, fiaimnak adva belőle egyet-egyét útravalóul. Talán nem tűnik szerénytelenségnek, ha megemlítem: soha egyikük sem rendült meg egy pillanatra sem hitében. Mindketten tanárok lettek, hűséges művelői és munkatársai a keresztény, magyar eszmeiségnek. Szeretném hinni, ehhez egy kicsit a jelen fordítás is hozzájárult.

A Fehér Rózsa nálam maradt példánya harminc évig fiókban hevert. Ma, a bolsevizmus színpalainak átfestése után már semmi akadályja sincs megjelentetésének, viszont napjainkban hiányzik a társadalmi háttér, amely alapul szolgálna a könyv témája iránti érdeklődésnek. Ezért csak kis példányszámban vállaltuk kiadását, terjesztését pedig csak baráti, ismeretségi körben. De azért egy kicsit emlékül is, mint a bolsevik diktatúra elleni küzdelem szerény, komlói fejezetét.

Kelt Pécsváradon, 1998. február 22-én.

Hetényi Varga Károly

Feladatlátna Varga Klára megadta, hogy nála bántottól származó, vagy azáltal kapcsolatos tárgyak (személyek) vannak. Ezek után átkutattuk 2 szobából 1 konyhából

..... helyiségekben álló lakást (szobát, garzdot, hivatalt) és az előbb felsorolt helyeken a következő tárgyakat, amelyeket a Be. 144. és 145. §-ai alapján a helyszínen lefoglaltunk és azokat Székely Mária rendőrkapitánysághoz szállítottunk be, illetve a helyszínen hagytuk megőrzés végett. (A helyszínen hagyás az alábbi felsorolásban külön is megjegyzendő.)

1. 34 db levél
2. 1 db Die weisse Rose c. könyv
3. 1 db Die neue Klasse - " -
4. 1 db Illustrierte Geschichte c. könyv
5. 1 db Gespäch mit Gott c. könyv
6. 1 db Tugend vor Gut c. könyv
7. 8 lap 22-35 old. kizárólag a jegyzet + 8 lap.
8. 1 db iskolai füzet "Inge Scholl feliratával"
9. 1 db - " - Inge Scholl feliratával
10. 1 db - " - Inge Scholl feliratával
11. 1 db "iskolai füzet gondolatok a szociális munkáról"
12. 2 db papírral és levél 408/1966, az L 132.

Ez a jegyzék egyben átvételi elismervényként szolgál a lefoglalt és a rendőrség által szállított tárgyakról a lefoglalt és a helyszínen hagyott tárgyakat a házkutatást szenvedő, illetve annak megbízottja köteles gondosan megőrizni.

A házkutatás eredményre — nem — vezetett.

A házkutatás végrehajtása során annak módja ellen panasz nem merült fel.

A helyszíni intézkedés 1967 jún. hó 7 13²⁵ óráig tartott.

A jegyzékonyv 1 db a rendőrség.

Varga Klára
házkutatást szenvedő

Inge Scholl
eljárás vezetője

Hatóság tanúk:

Inge Scholl
Benedek Katalin

A fordító komló lakásán 1967. június 7-én tartott rendőrségi házkutatás alkalmával lefoglalt könyvek jegyzékén a 2. sorban: *Die Weisse Rose c. könyv*; a 9. sorban: *iskolai füzet, Inge Scholl felirat.*

Képek

*Sophie Scholl biológia és filozófia szakos hallgató.
1921. május 9-én született Ulmban. Kivégezték 1943. február 22-én.*

*Hans Scholl orvostanhallgató.
1918. szeptember 22-én született Ulmban. Kivégezték 1943. február 22-én.*

*Christoph Propst orvostanhallgató.
Született Münchenben, 1919. november 6-án. Kivégezték 1943. február 22-én.*

*Alexander Schmorell orvostanhallgató.
1917. szeptember 3-án született Münchenben. Kivégezték 1943. július 13-án.*

*Willi Graf orvostanhallgató.
1918. január 2-án született Saarbrückenben. Kivégezték 1943. október 12-én.*

*Kurt Huber, a filozófia és pszichológia professzora.
Született 1893. október 24-én Münchenben. Kivégezték 1943. július 13-án.*